

Janika Lindström & Kimmo Kumlander (toim.)

Näin lusit kakkusi

**Copyright © tekijät ja
Laurea-ammattikorkeakoulu 2023
CC BY-SA 4.0 ellei toisin mainittu.**

Kannen kuva ja muut valokuvat: Joel Korhonen,
CC BY-NC-ND 4.0

Muut kuvat:

Markus Lehtinen Midjourneylla, CC BY-SA 4.0.

ISSN-L 2242-5241

ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN: 978-951-799-555-9 (paino)

ISBN: 978-951-799-554-2 (verkko)

Janika Lindström & Kimmo Kumlander (toim.)

Näin lusit kakkusi

SISÄLLYSLUETTELO

OSA 1 Kakkugalleria

Janika Lindström, Kimmo Kumlander & Jarkka Eronen (toim.)

Sakkokakku	8
Tutkintakakku	10
Ehdollinen kakku	12
Ehdoton kakku	14
Valvottu koevapauskakku	16
Yhdyskuntapalvelukakku	18
Valvontarangaistuskakku	20
Elinkautiskakku / Miika Pettersson.....	22
Lusimisopas ehdottomaan kakkuun / Sörkka-Hermannin -yhteisö.....	24

OSA 2 Kakkutietoutta

1 Kakkuja on monenlaisia	28
---------------------------------------	-----------

Janika Lindström & Kimmo Kumlander

2 Älä tule paha kakku, tule hyvä kakku! Suunnitelmallinen rangaistusaika	31
---	-----------

Markku Kuikka & Tepi Salo

3 Ansaattu kakku	36
-------------------------------	-----------

Olli Kaarakka & Matti Mears

4 Katujen asiantuntijoiden jaettuina kokemuksia kakuista	40
---	-----------

Janika Lindström & Riina Valkeapää

5 Naisen näköinen kakku	44
--------------------------------------	-----------

Kaisa Tammi & Hanna Pirttilahti

6 Luovuuskakku	52
-----------------------------	-----------

Anu Hagman & Tiia Juden

7 Mitä kakun jälkeen?	57
------------------------------------	-----------

Miska Nyman & Vilma Kinnunen

8 Kakkua ja kohtaamisia - sosiaalisen vuorovaikutuksen moninaiset merkitykset	66
--	-----------

Eeva Järveläinen & Miisa Lohi

9 Kakkureseptien vaikuttavuus	74
--	-----------

Teemu Rantanen & Tepi Salo

10 Hyvän kakun lusikoimisesta ja lusimisesta	79
---	-----------

Janika Lindström & Kimmo Kumlander

Alkusanat

Jarkka Eronen

JOS JOSTAIN SYYSTÄ, joko harkiten tai elämänvaiheittesi vuoksi, olet ajautunut rikolliselle polulle ja istut nyt vankilassa tämä kirjanen kädessä, voidaan olettaa, etteivät ne valinnat ole kantaneet sinua kovin kummoisesti. Ja voin sanoa, että tästä se rikollinen ura vain vaikeutuu.

Jos päätät, että elämäsi muuttuu, lusiminen riittää ja olet saanut tarpeeksesi myös muista elämäntapaan liittyvistä lieveilmiöistä kuten päihteistä, epäonnistuneista ystävyys- ja parisuhteista sekä luottamuksen menetyksistä, käytä tuomioaikasi hyödyksesi. Tässä opuksessa on jätkien kirjoittamia ohjeita, kuinka selvittää kakusta kunnialla; mitä kaikkea kannattaa tehdä ja mitä välttää, ettet ajaudu pahempiin ongelmiin tuomioaikanas.

Ja jos nyt kuitenkin päätät vielä jatkaa rikollista elämäntapaasi ja se seinä tulee myöhemmin vastaan ja huomaat, että olet hakannut turhaa päätäsi vankilan muuriin, voit palata Näin lusit kakkusi -teoksen pariin.

Apua ja tukea saa muutokseen ja elämä kantaa, kun sille antaa aikaa ja mahdollisuuden.

Kiitos, että luit,

Jarkka

Jarmo "Jarkka" Eronen toimii kokemusmentorina Vailla vakinaista asuntoa ry:ssä.

Vva ry on asunnottomuutta kokevien itsensä perustama, ja toimii ainoana puoluepoliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumattomana asunnottomien edunvalvontajärjestönä Suomessa.

Vva ry:n Kokema -kokemusasiantuntijat kouluttajina ja mentoreina -toiminta jatkaa järjestön perustamisesta lähtien olevien arvojen eli osallisuuden ja vertaisuuden toteuttamista arjessa ja vahvistaa kokemusasiantuntijoiden roolia asunnottomuutta kokevien parissa tehtävässä työssä.

Osa 1

Kakkugalleria

Janika Lindström, Kimmo Kumlander & Jarkka Eronen (toim.)

Toimittajat ovat koonneet kaikki ohjeet ja reseptit kokemusasiantuntijoilta ja vangeilta.

Kakkujen kuvat on valittu äänestyksen perusteella.

Sakkokakku

AINEKSET

- Mielekäs tekeminen (liikunta, lukeminen ja musiikin kuuntelu)
- Selvinpäin oleminen
- Tulevaisuuden ja uuden elämäntavan suunnittelu
- Avun pyytäminen ja vastaanottaminen
- Itsestä huolehtiminen
- Itsetutkiskelu ja suunnan muuttaminen
- Vankilan ulkopuolisista suhteista huolehtiminen
- Pysähtyminen
- Vastuun kantaminen
- Rohkeus kokeilla jotain uutta
- Nöyryys
- Vankilan toimintoihin (esim. vertaistukiryhmiin) osallistuminen
- Vertaistuki

VALMISTAMINEN

Kakku voi tulla sinulle yllättäen, mutta pyri valmistautumaan siihen parhaasi mukaan. Tämä kakku valmistuu nopeasti: pääset pian vapauteen.

Voi tuntua, että aika ei riitä kakun valmistamiseen kaikista aineksista, mutta yritä parhaasi. Ole rohkea ja ennakkoluuloton! Kakun valmistumisen pohjaksi on syytä ottaa mielekäs tekeminen ja itsestä huolehtiminen kuten liikunta, ulkoilu, lukeminen, kirjoittaminen tai musiikin kuuntelu. Pyri pitämään mielialasi hyvänä mielekkään tekemisen avulla.

Pysy erossa päihteistä, sillä päihteiden käyttö ei edistä kakun valmistumista. Sinun ei tarvitse valmistaa kakkua yksin: pyydä ja vastaanota kaikki apu, jonka saat läheisiltäsi, vertaisiltasi ja vankilan henkilökunnalta.

Pidä huolta vankilan ulkopuolisista ihmissuhteistasi, erityisesti perheestäsi ja läheisistäsi, jotka auttavat sinua eivätkä sotke sinua uusiin vaikeuksiin.

Mikäli mahdollista, osallistu vankilan toimintoihin kuten vertaistukiryhmiin. Vertaistuen avulla voit peilata omia kokemuksiasi muiden kokemuksiin ja saada apua vertaisiltasi. Vaikka kakku valmistuu nopeasti, sinulla on nyt aikaa pysähtyä, tutkiskella itseäsi ja miettiä asennettasi elämään - menneisyyteen ja tulevaan. Olisiko suunnan muuttaminen mahdollista?

Älä anna kakun aiheuttaman stigman vaikuttaa tulevaisuuteesi ja ihmissuhteisiisi.

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Ota yhteys sairaanhoitajaan, ettei tule kramppeja
2. Käy ulkoilussa ja liiku paljon
3. Soita tulosoitto (ilmainen) ja ilmoita läheisille, missä olet ja pyydä rahaa vankitilillesi kanttiinia varten (voit voit myös pyytää korttia rikosseuraamusesimieheltä)
4. Nostelee ulkoilussa painoja niin kunto rupeaa nousemaan
5. Älä sekaannu muiden vankien asioihin

Tutkintakakku

AINEKSET

- Keskittyminen hetkeen
- Hallinnasta irti päästäminen
- Tulevaisuuden suunnittelu
- Pään pitäminen kylmänä

VALMISTAMINEN

Tutkintakakun valmistaminen alkaa yllättäen, siihen ei voi varautua.

Kakun saa kohoamaan, kun yrittää ajatella positiivisesti ja miettii, miten ajan voisi käyttää hyväkseen suunnittelemalla tulevaisuutta. Kun sekaan lisää vähän salilla käyntiä, kirjeiden kirjoittamista, kirjojen lukemista ja TV:n katselua, voi kakku olla jo paistunut.

Tutkintakakun kanssa pitää olla varovainen, ettei se pala pohjaan, kun eristäminen tulee ja kun ei ole kuntouttavaa tai hoidollista ohjelmaa kakkua paistettaessa.

Kakku on onnistunut, kun olet saanut aikaa miettiä ja suorittaa samalla tulevaa tuomiota sekä pitänyt pään kylmänä. Onnistuneen kakun sala piilee myös siinä, että olet ymmärtänyt tilanteen ja saanut mietittyä, miten voisit estää vapautesi menettämisen uudelleen.

Kuorruta kakku vielä yrittämällä ymmärtää myös henkilökuntaa, ja kakku on valmis!

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Yhteys asianajajaan heti. Valitse itse kirjasta, älä anna tutkijan vaikuttaa valintaan
2. Kestä eristys ja älä usko tutkijan uhkailuja tai muutakaan
3. Älä sekoita muita omiin juttuihin niin kaikki menee hyvin
4. Ole kärsivällinen ja muista asioilla on tapana järjestyä

Ehdollinen kakku

AINEKSET

- Avun pyytäminen ja sen ehdoista vastaanottaminen
- Katko
- Kuntoutus
- Omien tavoitteiden laatiminen

VALMISTAMINEN

Kun kakun valmistamisen aloittaa, on tärkeää miettiä, miksi on vielä vapaana ja onko tämä uusi mahdollisuus.

Sekoita keskenään avun pyytämistä, katkoa ja/tai kuntoutusta ja omien tavoitteiden laatimista. Kakun ainekset on tärkeä sekoittaa yhteen, jotta lopputuloksesta tulee kuohkea ja kypsä.

Kohottaaksesi kakkua pysähdy miettimään, onko tämä se oma polttopiste, ja miten muuttaa elämääsi ja valita toinen suunta.

Kakkua leipoessa on varottava ajatusvääristymiä; rikoksilla on seuraukset ja tämä on se uusi mahdollisuus johon kannattaa tarttua. Kakku voi rajoittaa joitain ammatteja ja uusi mahdollisuus on helppo mokata, jos jatkaa päihteiden käyttöä ja rikoksia.

Ihmissuhteiden ylläpitäminen ja yhteiskunnassa pysyminen saavat kakun paistumaan hyvin ja tasaisesti. Kun käyttää kaikkia aineksia ja noudattaa reseptiä tarkkaan, on kakku maukas ja täydellisesti kypsä.

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Nyt selvisit vähällä, ota opiksi.
2. Käy valvontakäynneillä ajallaan
3. Mieti vähän tekemisiäsi, mikä johti tähän rikokseen?
4. Älä käytä päihteitä valvonnassa
5. Keksi itsellesi mieleinen päivärytmi (koulut, AA-ryhmät, urheilu jne.)

Ehdoton kakku

AINEKSET

- Rutiinit
- Mahdollisuus työntekoon
- Pysähtyminen
- Opiskelu
- Päihdekuntoutus
- Vankilatapaamiset
- Läheiset
- Itsetutkiskelu
- Musiikin kuuntelu

VALMISTAMINEN

Aloita kakun suunnittelu ajoissa ja muista kaikki ainekset.

Ota tämä tuomio mahdollisuutena. Pysähdy ja harkitse mihin suuntaan lähdet vapautuessasi.

Vältä päihteiden käyttöä ja käyttäydy hyvin. Jos tulee retkahduksia, älä luovuta vaan pyydä apua ja osallistu vertaisryhmiin.

Huolehdi aktiviteeteista ja omasta henkisestä hyvinvoinnista. Hyödynnä aika opiskelemalla ja suunnittelemalla tulevaisuutta.

Aloita valmistautuminen vapautumiseen ajoissa ja ota tarjottu apu vastaan. Vältä rikolliseen maailmaan syventymistä ja löydä itsellesi rinnallakulkija, jolla on samankaltaisia suunnitelmia.

Älä jää yksin. Huolehdi yhteydenpidosta perheenjäseniin ja raittiisiin ystäviin.

Pyri avotaloon.

Laita uuniin ja muista keskittyä omiin asioihin, muuten kakku palaa.

Kakku on valmis tunnin päästä. Jos kakku maistuu uudelle identiteetille, päihteettömyydelle ja uudelle ammatille, se on onnistunut.

Onnistuneen kakun voi leipoa uudestaan ja lähettää avotalolle sekä vapauteen.

Koskaan ei ole liian myöhäistä muuttua.

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Kehitä itsellesi hyödyllinen ransu, jotta voit käyttää ajan hyödyksi
2. Älä käytä päihteitä tai velkaannu
3. Ole oma itsesi
4. Urheile
5. Rakenna tukiverkostoa vapautumista varten (sukulaiset, KRIS ja muut järjestöt)
6. Älä puutu muiden tekemisiin, vaan lusi omaa tuomiotasi
7. Kysy vanhemmilta konnilta neuvoa, jos ole epävarma jostakin asiasta
8. Pyri integroitumaan takaisin yhteiskuntaan
9. Tee itsellesi päivärutiini
10. Älä auo päätä henkilökunnalle

Valvottu koevapauskakku

AINEKSET

- Paljon muutoshalua
- Rutkasti tukea
- Kourallinen nöyryyttä
- Ajankäytön hallintaa
- Arvot uusiksi
- Jätä päihteet ja rikokset

VALMISTAMINEN

Valmista kakku ottamalla nöyrä asenne ja ottamalla apua vastaan. Ennen muita aineksia hae apua päihdeongelmaan ja etsi tukea rikollisen elämäntavan lopettamiseen. Kun olet tarpeeksi vatkannut syitä nykyiseen elämäntilanteeseesi, ota reseptiin mukaan läheisesi ja heitä sekaan rutkasti rakkautta.

Kakun kohottamisen jälkeen mieti, mitä voisit jatkossa tehdä ja hakeudu koulutukseen tai töihin.

Resepti viimeistellään sillä, että jätetään vanhat rikos- ja päihdekaverit. Kakku koristellaan uusilla ystäville, joita löytyy NA:sta, koulusta tai töistä.

Älä unohda kakusta koevapausveloitteita. Ne tarvitaan onnistuneeseen kakkuun.

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Muista soittoajat
2. Noudata päiväohjelmaa
3. Ole päihteittä
4. Tee itsellesi hyvä viikko-ohjelma ja käytä tukipalveluita

Yhdyskuntapalvelukakku

AINEKSET

- Muista ehdot.
- Pidä kiinni säännöllisestä arjesta. Voit hakea vaikka työtä tai pitää yllä jo olemassa olevia työsuhdetta tai opintojasi.
- Ymmärrä rangaistuksen vakavuus.
- Pyri irrottautumaan vanhasta.
- Vältä negatiivista ajattelua, välinpitämättömyyttä ja ennakkoluuloja.
- Älä pidä kakun valmistamista liian helppona, vaikka siinä on liikaa valvomatonta aikaa.
- Hae positiivisia asioita, kuten esimerkiksi, että saat olla kotona ja sinulla on mahdollisuus ylläpitää sosiaalisia suhteita.

VALMISTAMINEN

1. Riko ensin ennakkoluulot ja sulata välinpitämättömyys.
2. Vältä negatiivista ajattelua.
3. Pursota mahdollisuus käydä luonnossa ja lisää säännöllinen arki.
4. Pyri irrottautumaan vanhasta ja ymmärtämään, miksi olet saanut rangaistuksen.
5. Kun koostumus on hyvä, vältä sudenkuoppia. Sitoutuminen saattaa olla vaikeaa, jos on paljon valvomatonta aikaa.
6. Tarjoillaan uusien mahdollisuuksien kanssa.

Valvontarangaistuskakku

AINEKSET

- Tärkein aines on asunto
- Valvontarangaistuksen edellyttämisen selvittäminen
- Toimintavelvollisuuden ja päiväohjelman teko
- Rikollisesta ja päihteellisestä elämäntavasta luopumista
- Sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä toipuviin sekä valvontaan
- Anna aikaa itsellesi ja unelmillesi

VALMISTAMINEN

Aloita valvontarangaistuskakun tekeminen noudattamalla toimintavelvollisuutta, päiväohjelmaa ja annettuja kotiintuloaikoja. Sait mahdollisuuden suorittaa rangaistuksen joutumatta vankilaan. Arvosta sitä. Älä sekoita asioitasi olemalla välinpitämätön, vaan laita puhelin taskuusi ja vastaa siihen, kun RISEstä soitetaan.

Pysy päihteettömänä ja muista: nyt sinulla on aikaa tehdä elämäntapamuutos. Muista lisätä yhteydenpitoa perheeseen ja vertaisiin, ettet erakoidu. Käytä kakun teon aika hyväksi ja mieti unelmiasi ja mitä haluat tulevaisuudelta. Vaikka välillä kakkusi teko tuntuu pitkältä ja turhauttavalta, älä tee mitään hetken mielenjohdteesta, vaan mieti ensin seurauksia ja menetyksiä.

KAKUN OLLESSA UUNISSA

1. Lue tarkasti ohjeet ja noudata niitä

Elinkautiskakku

Elämän tarkoitus.

Ei sellaista ole.

On vain hedelmöityksen hetki, maailmaan pulpahtamisen shokki.

Sarja kuunkierron kellottamia pyrkimyksiä. Viimeinen henkäys hiilidioksidia.

Opimme kävelemään tietääksemme miltä tuntuu kaatua. Puhumaan jottei meitä kuultais. Voittamaan hävitäksemme.

Keräämme, metsästämme, viljelemme, käymme kauppaa. Myymme aikaa, hieä, viattomuutta, unelmia, periaatteita, itseämme, toisiamme.

Elämä on juoksuhiekkaisia anturaharkkoja. Happamia mansikkakakkuja.

Kun kehän säde on riittävän pitkä ja polku silmänlumetta pullollaan, sitä luulee menevänsä eteenpäin.

Fiksujen heimo esittää viisaita, menestyjien klaani tehokkaita, nujerrettujen leiri luovuttajia, nätit nättejä, kovat kovia, pojat poikia, tytöt tyttöjä ja määrittelemättömät määrittelemättömiä.

Vuorille ei vetäydy enää kukaan kuolemaan. Kaikesta pitää tehdä numero.

Numeroista lista. Listoista kivitaluja.

Yksilö on erikoinen. Ja kaiken hyvän ansainnut. Niin meille sanotaan.

Ketään ei saa kiusata, kaikki pelaa. Syy on muiden tai olosuhteiden, liian lämpimän talven. Hassutukkaisen sedän aavan meren tuolla puolen. Kenen vaan.

Vaan ei minun, sinun, sattuman.

Syy pitää olla, syyllinen löytää. Koska eihän paska voi lentää tuulettimeen sattumanvaraisesti. Silloinhan elämällä ei ole tarkoitusta.

Ja onhan sillä oltava.

Nobelit, Oscarit, Vuoden Miehet, Vuoden Homot, Vuoden Äidit. Viimeiset veteraanit, Tuntematon Sotilas #7, Rocky 13 ja Teslan uusin malli. AppStoren top ten, tuulienergialla käyvä mikro. Troijalainen makro.

Kaikki tuo ei voi olla turhaa. Eikä missien luokkakokous Ruutu plussalla.

Paskat todennäköisyyksistä. Triljoonien muuttujien yhtälöistä. Ihmisestä voitulla mitä vaan jos uskoo riittävästi itseensä.

Ensin pitää vaan uskoa tarpeeksi niihin, jotka niin väittävät. Ja pyhittää elämänsä todistaakseen että tiesivät mistä puhuivat.

Miika Pettersson

Lusimisopas ehdottomaan kakkuun

Sörkka-Hermannin -yhteisö

1. Kun tulet vankilaan niin pyydä tulopakkaus ja tilinumero ja atm-kortti niin saat siirrettyä rahaa vankitilille
2. Ensiksi sinulle tehdään lusimissuunnitelma. Kannattaa vähän miettiä mitä siellä sit sanoo ei kannata pullistella millään asioilla vaan pikemminkin vähätellä asioita, ja samalla kannattaa vähän miettiä miten haluat vankeusaikasi käyttäjä opiskella, käsitellä päihde ongelmaa, milloin on aika avotuloon ja mitä sinulle tulee tavoitteeksi vankeusaikana siihen kannattaa sitoutua, koska vankila myös useimmin sitoutuu siihen, ei aina muuta yleensä sitoutu.u

MITEN KÄYTTÄYTYÄ VANKILASSA?

1. Pidä huoli omista asioistasi. Älä vatkaa muiden juttuja ja ongelmia, koska varmasti jokaisella on ihan tarpeeksi ja paljon mietittävää.
2. Älä ota velkaa tai pelaa rahasta. Älä osta kamaa velaksi, koska ne joutuu varmasti maksamaan ja korkojen kera.
3. Älä jauha paskaa ja älä esitä mitään. Ole vain oma itsesi.
4. Pyri olemaan reilu kaikkia kohtaan. Älä pullistele! Varmasti joku on sua kovempi jätkä, jos ei yksin niin porukassa.
5. Älä soitele tai kirjoitele rikollisille, koska siitä tulee varmasti jossain vaiheessa sanomista. Lusit vain omaa kakkuasi. Yhteydet rikollisiin katsotaan huonoksi asiaksi vankilahenkilökunnan puolesta.
6. Koita käyttäytyä asiallisesti henkilökuntaa kohtaan. Vaikka kuinka vituttaisi henkilökunnan kanssa kinaaminen, niin väentäminen ei auta yhtään ja jäät aina toiseksi. Tavallaan kaikki täällä perustuu kiristämiseen mutta pitää oppia olemaan välittämättä.
7. Jaksota tuomiosi, tutkinta aika, sijoittelu, kivitalo, avotalo, lomat, koevapaus. Kun teet näin niin tuomiosi ei tunnu niin pitkältä ja on helpompi lusia. Aika ei tunnu niin pitkältä, kun on välitavoitteita.
8. Koita olla mieltämättä liikaa siviiliä, koska niihin asioihin ei täältä pysty vaikuttamaan.
9. Yritä tehdä itsellesi järkevä päivärytmi esim. aamupala, työt, ulkoilu, sali. Tämä helpottaa oloasi ja aika kuluu kuin siivillä.

YHTEENVETO

LUSI OMAA KAKKUASI.

**KÄYTTÄYDY KAIKKIA KOHTAAN
ASIALLISTEesti.**

ÄLÄ SEKOILE JA SÄÄDÄ.

OSA 2: KAKKUTIETOUTTA

1 Kakuja on monenlaisia

Janika Lindström & Kimmo Kumlander

KÄSILLÄSI OLEVA TEOS leikkii sillä sanaleikillä, että rikosseuraamuksia kutsutaan puhekielessä usein kakuksi. Kakkuhan on lähtökohtaisesti jotakin hyvää, ja sitä tarjotaan juhlapäivinä tai sillä juhlistetaan jotakin saavutusta. Se on kaunis ja hyvänmakuinen, ja siitä saa paljon energiaa.

Rikosseuraamuksen kutsuminen kakuksi on sanaleikkinä varsin ironinen. Kauneimmillaan voi toki ajatella, että kakku on jotakin, minkä ihminen kohtaa hyvin hankalassa tilanteessa, ja se hyvyys ja kauneus on siinä mahdollisuudessa, jonka se tarjoaa. Mutta mitä suurimmassa määrin kakku tässä merkityksessä on jotakin, mikä annetaan vähän pyytämättä ja yllättäen (vaikka toki sen saamisen todennäköisyys on ollut monelle selvä), ja kakku maistuu suoraan sanoen pahalta tai parhaimmillaankin sellaiselta, että kyllähän sen kanssa oppii elämään.

Kakkujen osalta yhteiskunnallisessa keskustelussa puhutaan paljon siitä, että rikoksen tekevä tekee valtion rikkoa yhteiskunnan yhdessä sopimia pelisääntöjä. Poliittisen kentän laidoilta huudellaan, että meidän täytyy koventaa rangaistuksia ja antaa jo kouluille ja muihin julkisiin palveluihin työntekijöille lisää keinoja pistää ruotuun ihmiset, jotka eivät sopeudu yhteisiin sääntöihin.

Hyvin harva jos mikään tutkimus tukee ajatusta, että tällaisilla toimilla olisi mitään myönteistä vaikutusta rikosten määrään puhumattakaan niiden tekijöiden yhteiskuntaosallisuudesta. Kun tarkastelemme tilastoja, ketkä Suomessa kakuja suorittavat, näemme suuressa kuvassa joukon ihmisiä, joiden kohdalla koti, oma elinympäristö ja yhteiskunnan palvelut ovat kaikki yhdessä epäonnistuneet tarjoamaan turvallisen tai edes mahdollisen polun osallisuuteen, työelämään tai ylipäätään keskimäärin tavallisena pidettyyn elämään. On ylisukupolvia köyhyyttä, työttömyyttä, päihdeongelmaa, neuroerityisyyttä, koulupudokkuutta ja niin edelleen. On diagnosoimattomia sairauksia, kielellisiä vaikeuksia ja täydellistä kohtaamattomuutta.

Normaalijärjestelmämme on ihmisen kannalta keskimäärin edelleen hyvin toimiva ja takaa turvallisen polun eteenpäin. Mutta jos henkilö ei osukaan riittävän lähelle sitä keskiarvoa, järjestelmä helposti halvaantuu

eikä osaa toimia. Esimerkiksi kielellisten vaikeuksien kohdalla varhaiskasvatus- ja koulujärjestelmämme pyrkii tunnistamaan nämä jo varhaisessa vaiheessa ja tarjoamaan muun muassa puheterapiaa ja muita interventio-toimia. Mutta jos järjestelmä eri syistä (jotka ovat tässä kohderyhmässä varsin yleisiä, kuten neuroerityisyys ja sen mukanaan tuomat haasteet sosiaalisissa tilanteissa tai esimerkiksi koulussa) ei tunnista palveluntarvetta, ihminen joutuu outoon tilanteeseen. Järjestelmämme ei tarjoakaan aikuisiällä hänelle tukea, koska tutkimusten mukaan tuki on paljon vaikuttavampaa, kun sen antaa lapsena. On kuitenkin relevanttia kysyä, millä tavoin tämä auttaa sitä henkilöä, joka tukea tarvitsee ja joka ei ole enää lapsi, mutta jonka täytyisi pystyä kouluttautumaan ja toimimaan työelämässä usein vielä vuosikymmeniä.

Jotkut ovatkin kutsuneet Suomen rikosseuraamusten toimeenpanoa Suomen suurimmaksi kuntoutuslaitokseksi. Vangeista yli kahdella kolmanneksella on merkittäviä puutteita koulutuksessa. Neljällä viidestä on päihdeongelma. Merkittävä osa kärsii myös mielenterveyden pulmista. Parhaimmillaan vankila tarjoaa vaikuttavaa päihdehoitoa ja mahdollisuuden opiskella vahvasti tuettuna. Pahimmillaan vankila eristää mielenterveyden pulmista ja päihdeongelmasta kärsivän vangin toisista, koska ei löydä muitakaan keinoja.

Selvää ainakin on, että jopa yli 90 % vangeista Suomen vankiloissa tarvitsee ennen kaikkea tukea yhteiskuntaan palaamisessa tai jopa ensimmäistä kertaa osalliseksi pääsemisessä. Tämäkö siis on se kohderyhmä, joka on valinnut jättäytyä yhteiskunnan ulkopuolelle ja tehdä rikoksia? Vai olemmeko me alkaneet jo leipoa sitä kakkua heidän ollessaan vielä nuoria, jotta sen voi sitten tarjoilla, kun aika on oikea?

Kakut tuovat mukanaan myös monia ilmiöitä, joihin Suomessa on herätty laajemmin vasta viime vuosina. Kakkujen mukanaan tuoma stigma seuraa ihmistä pitkään. Vaikka muodollisesti rangaistus olisi suoritettu, yhteiskunnalla on paljon tietoisia ja tiedostamattomia tapoja jatkaa ihmisen rankaisemista. Joskus nämä lisärangaistukset johtavat jopa absurdeihin tilanteisiin. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön keskeinen virkamies näkee, että rikostaustaisia työllistävien organisaatioiden ei tulisi saada julkista tukea lainkaan tai

vain hyvin rajoitetusti, koska rikostaustaiset työntekijät muodostavat niin suuren riskin sille, että julkisia varoja käytettäisiin väärin. Arkikielelle käännettynä valtiovallan mielestä työmahdollisuuksien tarjoaminen rikostaustaisille henkilöille on siis niin epäilyttävää toimintaa, että tällaisen organisaation ei tule nauttia normaalia yhteiskuntaluottamusta, vaan kaikkea sen toimintaa tulee tältä pohjalta epäillä. Onneksi tällainen ajattelu on yksittäisten henkilöiden omaa ennakkoluuloa ja tietämättömyyttä. Sopiviin tehtäviin yhdistettynä näin pystytään kuitenkin tekemään todella merkittävää vahinkoa koko yhteiskunnalle, yksilöiden oikeuksista ja ihmisarvosta puhumattakaan.

Kakut rankaisevat rikoksenteikijän lisäksi merkittävästi kakun saajan lähipiiriä. Vasta suhteellisen vähän aikaa lähipiiri on ylipäättään tunnistettu merkittäväksi tekijäksi vangin tai vapautuvan kanssa tehtävää työtä ja siinä onnistumista. Vielä lyhyemmän ajan on tunnistettu, että myös kakun saajan lähipiiri tarvitsee tukea. Lapsien vanhempi lähtee pitkäksi ajaksi pois kotoa. Hänet voidaan sijoittaa pitkän välimatkan päähän siten, että kohtaaminen ja osallisuus elämässä muuttuu mahdottomaksi. Välimatkaa pystyisi lyhentämään nykyai-kaista teknologiaa hyödyntäen, mutta sitä hyödynnetään tällaisissakin tilanteissa yhä kohtuuttoman vähän.

Kun kakku alkaa olla lusittu, varmistetaan kyllä, että kakun saaneella on paikka, johon mennä siviilissä. Kovin usein jää tunnistamatta, mitä tukea kotiin palattua esimerkiksi perheessä tarvittaisiin. Vaikka pystyisi jättämään taakseen päihteet ja rikokset, eivät rikki menneet ihmissuhteet, epäluottamus tai osaamattomuus kommunikoida korjaannu sillä, että muuttaa takaisin kotiin. Hyvässä tapauksessa kaikki tämä on huomioitu vapautumista suunniteltaessa, mutta aivan liian usein ei. Vaiheittainen vapautuminen mahdollistaa näiden kysymysten tunnistamisen ja hyvän valmistautumisen, mutta aivan liian usein kotikunnan tai hyvinvointi-alueen palveluita pystytään selvittämään aivan liian myöhäisessä vaiheessa.

Rikosseuraamusjärjestelmä ja -lainsäädäntö tarjoavat joka tapauksessa Suomessa hyvän viitekehyksen onnistua tukemaan hyvää vankeusaikaa ja mahdollisuutta palata onnistuneesti yhteiskuntaan. On myös tutkimusnäyttöä vaikuttavista toimintamalleista ja -tavoista. Suuri osa niistä on sitä paitsi hyvin yksinkertaisia ja perustuu ihmisen tilanteen kuulemiseen ja huomioon ottamiseen sekä ihmisen aitoon kohtaamisen arvostavan kommunikaation kautta. Näiden keinojen hyödyntäminen vaatii tietoista resurssointia henkilöstön jatkuvaan koulutukseen ja näiden kohtaamisten rakenteellistamiseen. Ei saa olla vangin omasta aktiivisuudesta kiinni, saako hän tarvitsemaansa apua. Kun on pohjalla, voi veden pinta vaikuttaa olevan toivottoman korkealla. Lisäksi veden alla oikeaa suuntaa on usein itse vaikea hahmottaa. Hyvä kakku ja turvallinen paluu omaan elämään kakun päätyttyä vaatiikin ennen kaikkea sitä, että huomioimme kaikki toinen toisiamme ihminen ihmiselle -periaatteella.

2 Älä tule paha kakku, tule hyvä kakku! Suunnitelmallinen rangaistusaika

Markku Kuikka & Tepi Salo

Väitän, että suunnitelmallinen rangaistusaika on rikoksesta vankilaan tuomitulle ihmiselle lain avulla säädetty mahdollisuus pohtia ja vaikuttaa rikoksiin johtaneisiin yksilöllisiin tekijöihin. Tällaisia tekijöitä on tietenkin paljon, ja ne ovat erilaisuudestaan huolimatta jollain tavalla sidoksissa toisiinsa. Vankeudessa suunnitelmallinen rangaistusaika tarkoittaa yleisellä tasolla sitä, että tuomitulle on laadittu hänen rikoshistoriaansa ja elettyyn elämäänsä perustuva rangaistusajan suunnitelma eli ransu.

Ransut perustuvat tarkkaan ottaen erilaisille teemoille, joissa kartoitetaan henkilön aikaisemmat ja nykyiset rikokset, asuminen ja arkielvytyminen, tulot ja taloudellisen tilanteen hoitaminen, koulutus, työkokemus ja työkyky, asenteet, ajattelu ja käyttäytyminen, huumausaineiden käyttö, alkoholin käyttö sekä sosiaaliset sidokset ja elämäntapa. Kun rangaistusajan suunnitelmallisuutta määrittelevät näinkin monimutkaiset asiat, niin voiko tällaisten kakkuainesten avulla tulla hyvä kakku?

Ihminen, joka on tuomittu rikoksista vankilaan, on siis arvioinnin kohteena myös oikeussalissa tehdyn arvioinnin jälkeen. Yhteiskunta on säätänyt perustellusti arvioimiaan keinoja vaikuttaa rikoksista tuomitun ihmisen rikoksettomuuteen ja kykyyn elää yhteiskunnassa. Ihmisestä leivottavan kansalaisen tulee pärjätä ja selviytyä asumisen ja arjen haasteissa siten, että omat talousasiat, koulutus ja työelämä sujuvat. Samalla olisi tärkeää, että työkykyisyys ei heikentyisi sairauksien, päihdeongelmien tai sopimattoman elämäntavan vuoksi. Kyseessä on yhteiskunnan luoma mallinnus ihmisestä, kansalaisesta, joka olisi sopiva kakunpala ja ravitsisi yhteiskuntaa energiallaan.

Rangaistusaikana toteutuva suunnitelmallisuus määritellään lähtökohtaisesti aina edellä mainittujen teemojen avulla. Osalla tuomituista on paljon erilaisia rikoksia rangaistusaikansa taustalla, osalla on tehtynä yksittäisiä ja todennäköisesti vakavampia rikoksia. Millaisia makuja nämä sitten antavat kakulle? Määrittääkö rikosten laatu, määrä vai suuruus sen, miltä kakku yhteiskunnalle maistuu? Vai ovatko yhteiskunnan kannalta kaikki rikoksista tuomitut jo sellaisenaan pahoja kakkuja, jotka eivät anna energiaa yhteiskunnalleen?

Suunnitelmallisen rangaistusajan tavoitteena on vertauskuvasuhteisesti parantaa rikoksesta tuomittujen yhteiskunnallista energiapitoisuutta ja ravita yhteiskuntaan osallistuvana kansalaisena sekä vastata yhteiskunnan jatkuvaan kansalaisnäkökseen. Vankilat ovat tämän mallin mukaisesti eräänlaisia yhteiskunnan konditorioita, joissa monenlaisten teemojen perusteella ja varsinkin haasteellisista aiheista tulisi leipoa jotain yhteiskunnalle hyödyllistä. Mahtavatkohan konditorioiden leipurit olla riittävän taitavia työssään, ja ovatko kakkuainekset parasta ennen -päiväykset jo menneet ohi? Vastaakohan konditoriaketjun logistiikka, ja riittääkö leipomoiden hygieniataso jakamaan kakkuainekset riittävän tasaisesti, että kakusta saataisiin parempia kakkuja kuin mitä erilliset ainekset olivat saapuessaan leipomon vastaanottoon?

Leipomon laatua määrittelevät monet eri kriteerit. Jotkin leipomot ovat keskittyneet monikerroksisiin kakkuihin, joissa kerrokset tarkoittavat vankilatyön kannalta sitä, että tuomittujen ihmisten kanssa pyritään tekemään kaikkiin ransua määritteleviin teemoihin liittyvää vaikuttamistyötä. Joissakin leipomoissa keskitytään kuivakakkuihin. Vankilatyönä se näyttäytyy vähäisempinä toimina mainittuihin teemoihin liittyen. Osa leipomoista ei pysty leipomaan kuin vanhoja keksejä, mikä taas tarkoittaa sitä, että vankilan ohjaus- ja vaikuttavuustyö ovat kiinni vanhoissa resepteissä.

Osa leipomoista yrittää etsiä uusia reseptejä kakuille ja kekseille, koska vanhat eivät tunnu yhteiskuntaa lihottavan. Vankilatyössä tämä tarkoittaa sitä, että kokeillaan uusia tapoja toimia ja uskalletaan muita enemmän kyseenalaistaa pitkään käytettyä toimintatapaa. Mutta nyt kakkutematiikka saa jäädä vähemmälle. On aika tarkastella aihetta asiaan liittyvien termien näkökulmasta pohtien samalla sitä, määrittelekö hyvä-paha-näkökulman seuraamustyössä organisaatio, virkamies vai tuomittu itse.

Sokrateen mukaan paha seuraa tietämättömydestä, eikä kukaan ihminen valitse pahaan tarkoituksella. Paha kakku, tai ongelmia täynnä oleva rangaistuskausi, olisi tuomitulta valittu tapa toimia. Kuten edellä todettiin, vankeusaikaa ohjaamaan laaditaan teemoihin perustuva yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma. Tällaisia ransuja on tehty lakiin perustuen vuonna 2005 säädetyn vankeuslain (767/2005) määräämänä.

Laissa määritellään, että ransussa tulee ottaa huomioon vangin rikoksen laatu ja rangaistuksen pituus, vangin työ- ja toimintakyky, rikosten uusimiseen vaikuttavat seikat sekä vangin henkilöstä, aiemmasta rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot. Käytännössä vankilaan tuomittu ja siellä rangaistustaan suorittava ihminen määrittyy vankilassa näiden asiakokonaisuuksien kautta henkilökunnalle ja vankilassa tehtävälle päätöksenteolle. Jos vangin rikoksen laatu on vakava ja tuomio on pitkä, niin se vaikuttaa. Jos vanki ei pysty, halua tai osaa tehdä työtä tai osallistua toimintaan, niin se vaikuttaa. Jos vanki tekee vankeusaikana järjestysrikkomuksia vankilassa, niin se vaikuttaa. Jos vanki liittyy tai on osa rikollista alakulttuuria, niin se vaikuttaa. Jos vanki on ja tekee kaikkea edellä mainittua, niin se vaikuttaa siihen, tuleeko paha kakku tai jotain muuta. Näin tämä on ainakin rikosseuraamusorganisaation näkökulmasta arvoitettu.

Rikosseuraamus vankilassa on tavoitteistaan huolimatta yhä voimakkaasti leimaava prosessi. Oli kakku hyvä tai paha, siitä jää tuomitulle tämän omanarvontuntoon vaikuttava jälki. Toisille se voi olla kilpi tai suojakuori, jonka takana rikoksiin syyllistymiseen liittyvät syyt pystyvät säilymään ja vaikuttamaan ihmisen elämään. Tämä tapahtuu joskus hyvin huomaamattomasti, koska rikoksiin johtaneet syyt ovat hyvin monimutkaisia ja niihin voi liittyä voimakasta syrjäytymistä yhteiskunnasta.

Pahaa kakkua leimaa usein ransujen teemojen mukaisten asioiden kanssa kipuileminen. Päihteiden käyttö, osattomuus ja osaamattomuus vaikuttavat siihen, miten pystyisi sivuuttamaan riippuvuuden aiheuttamat seurannaistekijät elämästään. Vankiloissa tarjolla olevien päihteettömyyttä tukevien keinojen vaikutukset eivät välttämättä vastaa niihin asioihin, joita vanki elämäänsä tarvitsisi. Paha kakku ei ole lähtökohtaisesti valinta, vaan kyse voi olla kyvyttömyydestä nähdä omaa tilannettaan, ja motivaation sekä vaihtoehtojen puutetta löytää keinoja ongelmien ratkaisemiseksi. Pahan kakun problematiikka ei ole yksinomaan vangin tekemien valintojen summa, vaan siihen vaikuttavat myös lainsäädännön kautta määrittyvät ja valitut vankiloiden toimintatavat ja vankien muutosta kohti yhteiskunnalle sopivampaa kansalaisuutta tukevat vaikutavuustyökalut.

Ymmärrettävästi vanki on itse tekemässä valintoja toiminnastaan, mutta keinot ja kyvyt voivat olla kehittymättömiä tai taantuneita elämänkokemusten seurauksena. Altistumista pidetään voimakkaimpana vaikuttimena ihmisen toiminnalle. Kun ihminen altistuu mille tahansa asialle, niin todennäköisyys sille, että tämä asia muuttaa hänen tapansa toimia, on suurempi. Tämä pätee varmuudella myös vankiloissa kakkujaan suorittaviin vankeihin. Rikoksiin syyllistynyt ja tuomittu ihminen altistuu rangaistusten selvittämisen- ja täytäntöönpanovaiheissa jatkuvasti muille vastaavissa tilanteissa oleville ihmisille. Sama altistuminen on voinut olla osa ihmisen arkea jo ennen vankilaan joutumista.

Koska altistuminen on valtava vaikutin meistä kenelle tahansa, miksi vankilat ovat yhä rakenteiltaan sellaisia kuin ne ovat. Voidaanko vankilainstituutiota muuttaa ja minkälaisia seurauksia sillä olisi, jos rikoksesta tuomitut ei altistettaisi toisilleen nykyisellä tavalla? Ehkä kakku ei saisi ollakaan kakku, vaan sen tulisi olla mahdollisuus ja vaihtoehtojen tarjoamisen aika - aika, jolloin leimaavan ja syrjäytymistä vahvistavan roolin sijaan vanki ohjattaisiin irti kielteisistä ja ongelmille alistavista tekijöistä elämässään ja altistettaisiin hänet yhteiskunnan osallisuuden kannalta nykyistä kannustavammalla tavalla.

Voisiko esimerkiksi tulevaisuudessa ransussa esiin tulleet asiat vaikuttaa sijoituksiin siten, että muutosmyönteistä ilmapiiriä voitaisiin pitää yllä myös altistumisen kautta? Voitaisiko miettiä, että joidenkin yksikköjen toiminta olisi esimerkiksi mallinnettu kuin päihdekuntoutusyksiköissä, ja henkilö olisi enemmän

kuntoutettavana ja hoidossa kuin suorittamassa rangaistusta? Suunnitelmallinen rangaistusaika voisi perustua yksilön kykyjen ja pyrkimyksien tukemiseen. Suunnitelmallisen rangaistusajan tulisi yksilöllisemmin lisätä vangin valmiuksia saavuttaa näitä pyrkimyksiä ja tavoitteita. Tavoitteiden määrittelyssä olisi merkitsevää kuulla vangin oma näkemys ja edistää tekemisen kautta hänelle mielekästä elämää.

Nykyisen mallinen suunnitelmallinen rangaistusaika on vankiloissa varsin tasapäistetty, ja työskentelyssä sekä keinoissa pystytään vastaamaan varsin välttävästi yksilöiden tarpeisiin. Vahvuuksien ja pyrkimysten tukeminen ei tietenkään voi olla määrittelemätöntä ja vapaata. Seuraamustyön velvollisuus olisi rajata pyrkimysten suuntaa siten, että ne vastaavat yhteiskunnan tarpeita ja vahvistavat yksilön osallisuuden mahdollisuuksia. Tulkoon kakku sellaisena kuin se tulee, ja tuetaan tuomittuja vahvistamalla positiivisia pyrkimyksiä ja tavoitteita. Jos kakkuja tulee lisää, niin toistetaan ja vahvistetaan uudestaan. Seuraamustyössä ei pidä lannistua, vaan kannustaa.

Varsinkin rikoksen uusijoiden kohdalla maailma on usein rakentunut toistuvien rangaistusten johdosta siten, että sosiaaliset suhteet koostuvat suurelta osin henkilöistä, joiden kanssa rangaistuksia on suoritettu. Tämä on ymmärrettävää jo senkin vuoksi, että ihminen kaipaa yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta. Kaiken muuttaminen kenen tahansa elämässä on valtava, ihmisen kokoinen asia, ja kerralla sen tekeminen on harvoin mahdollista. Muutosprosessi voi kestää vuosia, ja tässä tarvitaan kärsivällisyyttä ja sinnikkyyttä kuntouttavissa toimissa.

On myös syytä kiinnittää huomiota vertaisuuden voimaan, tietämyksen ja tiedon lisäämiseen konkreettisesti. On olemassa henkilöitä, jotka ovat enemmän tai vähemmän tuetusti saaneet uudelleen leivottuina pahan kakun muuttumaan hyväksi kakuksi, josta yhteiskunta voi ammentaa energiaa. Olisiko tarpeen ja hyödyllistä kuunnella ja ammentaa keinoja seuraamustyöhön heiltä, jotka olivat itse muutoksen kohteina? Voidaanko yhdessä ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa nähdä syvemmälle ja pidemmälle?

Lähteet

HE 119/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n ja Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta. Luettu 3.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180119>

Pentland, A. & Pietiläinen, K. 2014. Sosiaalifysiikka: miten hyvät ideat leviävät: uuden tieteenalan opetuksia. Helsinki: Terra Cognita.

3 Ansaittu kakku

Olli Kaarakka & Matti Mears

JOKAINEN ON KAKKUNSA ansainnut, vai onko? Tässä artikkelissa tätä asiaa pohdiskelevat Sininauha-säätiön Nuorten kohtaamis- ja tukipiste Nuolen ohjaaja Matti Mears ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa yliopettaja Olli Kaarakka. Pohdiskelun tarkoituksena lähestyä kakun ansaitsemista filosofisen pohdinnan ja kakkua aikoinaan nauttineen kokemusten kautta.

Asioilla pitää olla seurauksia. Vankilaan voi joutua, kun rajoja ei ole ollut aikaisemmin. Ensimmäinen paikka jossa rajat selkeästi tuli eteen oli vankila. Ihmisten on luotettava siihen, että jos joku tekee väärin, niin siitä seuraa kakkua. – Matti

Seuraamus, rangaistus, kuritus, keppi, jäähy, penalti ja kakku. Kun on asioita tehty väärin, niin joku näistä voi napsahtaa ja nyt keskitytään itse pihviin eli kakkuun. Kakulla viitataan usein juuri suljetussa vankilassa vietettyyn rangaistusaikaan, vaikka ei se sulje pois avolaitoksia tai yhdyskuntaseuraamuksia. Joka tapauksessa se on jotain ikävää, joka jostain syystä ansaitaan.

Kakun resepti on suhteellisen yksinkertainen ja selkeä. Kakku on jollain tavalla haitallinen, ikävä tai lähtökohtaisesti ei toivottu, koska se maistuu pahalta. Sen voi saada vain, jos on tehnyt jotain väärin. Se voidaan antaa vain syylliselle. Kakun jakajan täytyy olla tunnustettu auktoriteetti – kansalaisten hyväksymä leipuri. Kakku toimii myös selkeänä viestinä sekä kakun syöjälle että jälkiruokapöydän muille osallistujille, että nyt on kakun saaja mennyt tekemään jotain väärin.

KUKA LEIPASEE KAKUN?

Meillä ihmisillä on sisäsytynyt tarve ja halu rangaista väärintekijää ja palkita hyväntekijää. Epäoikeuden mukaisesta toiminnasta tulisi seurata jotain ikävää ja joskus se on jopa kakkua. Jos väärintekijä ei saa kakkua, niin koemme, että nyt on epäoikeuden mukaisuus tapahtunut. Hänhän ansaitsi sen! Osan väärinteosta yhteisö hoitaa sisäisesti, vaikka paheksumalla tai sulkemalla ulos kaveripiiristä, mutta joskus väärintekemiset ovat sen verran vakavia, että tarvitaan kolmas osapuoli tarjoamaan oikein kunnan kakkua.

Ihmisethän tekevät paljon moraalisesti väärää tekoja, mutta osa teoista on sitten sen verran rajuja, että on hyvä, etteivät ihmiset itse ratkaise tätä kakun jakamista, vaan siihen tulee valtiolta ja oikeuslaitos jakamaan ansaitun kakun.

Tällaiset moraalitunteet väärintekemistä kohtaan ovat luonnollisia. Ehkä ne ovat jopa välttämättömiä sille, että olemme ihmisinä menestyneet niin hyvin. Yhteistyö ja yhteispeli ovat vaatineet jonkinlaisia sääntöjä ja säännön noudattamiseen liittyviä periaatteita, joista yksi on voinut olla väärintekijöiden rankaiseminen. Yhteisön paheksunta väärintekemistä kohtaan kannustaa yksilöä yhteistyöhön ja solidaarisuuteen. Kakun oikeuden mukainen jakaminen pitää yhteisön koossa.

Monet eivät tee rikoksia sen takia, koska he pelkäävät kakkutarjoilua. Vaikka sitä ei ehkä nuorena mieti, niin jossain vaiheessa sitä alkaa pohtimaan, että kestäkö maha.

KUKA SYÖ KAKUN?

Ansaitsemiseen liittyy kuitenkin omat haasteensa. Se, että joku ansaitsee jotain, ei välttämättä tarkoita sitä, että meillä muilla on velvollisuus huolehtia siitä, että kakku tulee jaetuksi ja ansio täytetyksi. Positiivisistakin asioista sanomme usein, että joku on ansainnut jotain. Maija on ansainnut opiskelupaikan, koska hän teki sen eteen niin paljon töitä. Jukka on ansainnut arpajaisvoiton, koska hän on kaiken kaikkiaan niin ihana ihminen. Terttu taas ei ole ansainnut keuhkosityöpää, koska eihän hän edes polttanut tupakkaa. Liitämme näin siis sekä ihmisen ominaisuuksiin että tehtyihin tekoihin sen, mitä me ansaitsemme tai emme ansaitse.

Rangaistuskun voi olla näin ollen ansaittu aikaisempien tekojen pohjalta, mutta se ei tarkoita sitä, että muilla olisi velvollisuus huolehtia väärintekijän palkasta. Teot kuitenkin riittävät ehkä oikeuttamaan itse kakun. Ainakin ne ovat välttämätön ehto sille, että kakkua voidaan pitää ansaittuna. Ehkä kakusta itse asiassa voidaan puhua vain silloin, kun on tehty jotain, josta voidaan katsoa seuraavan kakkua. Kakun käsite sisältää siis jo ansaitsemisen, kuten jo itse asiassa reseptejä läpi käydessä tuli esille.

Kun mietin omia tuomioitani, niin jokainen tuomio on tullut ihan syystä. Ehkä jopa helpollakin on päässyt. Kaikki on ollut ansaittua. Tekoni, mitä olen tehnyt ja mitä niistä olen sitten lusunut, niin voin sanoa, että aika helpolla on päässyt.

Kun katsotaan rangaistuksen ansaitsemista valtiovalan näkökulmasta, niin vain tietyt teot ovat rikollaisissa määrätty rangaistaviksi, vaikka yhteisö voi pitää monia muitakin tekoja väärinä ja ehkä jollain tasolla rangaistavina. Valehtelu tai parisuhteessa pettäminen ovat useimpien mielestä väärinä tekoja, mutta rikos-

laissa ne eivät ole rangaistavia tekoja. Lainsäädännössä voi olla myös tekoja, joita yhteisö ei lähtökohtaisesti kuitenkaan katso moraalisesti vääriksi. Ansaitussa kakussa on kuitenkin keskeistä se, että ansio kakkuun tulee siitä syystä, että on menty rikkomaan lakia.

Hirmu paljon saa kyllä tehdä kaikkea, ennen kuin sitä kakkua aletaan kunnolla jakamaan. Eikä se silloin aluksi tunnu edes välttämättä missään. Lopulta kakku kasvaakin sen verran suureksi, että sen syöminen käy hankalaksi.

Onko lain rikkominen se raja, jonka jälkeen yhteisöllä on velvollisuus huolehtia siitä, että rangaistus pannaan täytäntöön, tietenkin yhteisössä sovitun menettelyn mukaisesti? Näin ajattelevat jotkut rangaistusteoreetikot. Me toimimme epäoikeudenmukaisesti, jos emme rankaise rikoksenteikijää tehdystä teosta. Tämä ajatus periytyy filosofi Immanuel Kantilta, jonka mukaan rankaiseminen on selkeästi meidän velvollisuutemme. Kant pitää oikeudenmukaisuutta ja oikeutta (justice) niin tärkeänä, että jos menetämme sen, niin ihmisellä ei ole enää mitään arvoa elää maapallolla.

Kakkuteemaan sopivasti käännettynä Kant uskoo, että jos kakkua ei jaeta oikeudenmukaisesti, niin sitten on parempi, ettei olla jälkiruokapöydässä ollenkaan – eikä oikeastaan missään pöydässä.

KARMA KAKKUA KASVATTAA

Toinen haaste on se, minkä verran kakkua tulisi tulla kustakin erilaisesta teosta, jotta kakku olisi oikeudenmukainen. Ei riitä, että tiedämme henkilön ansaitsevan kakun, pitäisi vielä tietää, kuinka iso kakku leivotaan. Tähän vaikuttaa tietysti tehty teko ja kuinka väärin se moraalisesti on. Isomman kakun ansaitsee eniten väärin tehnyt: murhasta tulee isompi kakku kuin pahoinpitelystä.

Kun teot ovat suunnitelmallisia ja systemaattisia, niin silloin on syytä saada isompi kakku kuin silloin, jos teot ovat elämäntilanteesta tai päihdeongelmasta johtuvia. Tietenkin myös tekojen aiheuttama kärsimys tulee ottaa huomioon.

Eli ansaintaan liittyy vielä yksi tekijä, joka voi hämärtää tehdyn teon ja kakun välistä suhdetta, eli moraalinen vastuu. Teko itsessään ei välttämättä kerrokaan kaikkea, vaan se, kuinka iso on tekijän moraalinen vastuu tehdystä teosta. Kun henkilö puolustaa omaa henkeään hyökkäykseltä ja sen seurauksena puukottaa hyökkääjää, niin puolustaja on kyllä aiheuttanut vakavamman vamman, mutta hän ei ole moraalisisessa vastuussa teostaan. Jos kyse ei olisi itsepuolustustilanteesta ja henkilö puukottaisi toista tarkoituksellisesti, niin sen lisäksi että hän olisi aiheuttanut vakavan vamman, hän olisi siitä myös moraalisesti vastuussa.

Jotkut voi kuitenkin saada jostain varkauksista aika suuria tuomioita, mutta sitten jotkut hyvässä asemassa olevat valkokaulusrikolliset eivät saakaan juuri mitään.

Moraalinen vastuu on siis suurempi, mitä suuremmasta vääryydestä on kysymys, ja tätä kautta myös ansaitun kakun tulee olla suurempi. Moraalista vastuuta voisi nostaa myös se, mitä tarkoituksellisemmasta ja suunnitelmallisemmasta teosta on kysymys. Moraalinen vastuu voitaisiin nähdä kaikkein suurimpana silloin, kun henkilöllä on ollut kaikkein parhaimmat mahdollisuudet toimia toisin. Tämä voi johtaa meidät pohtimaan myös henkilön elämän lähtötilanteita ja mahdollisuuksia, jotka ovat lopulta johtaneet teokoon.

PASKA KAKKU SYÖTY – ONKO NYT SOVITETTU OLO?

Kakun jakamiselle on monenlaisia perusteita, ja yksi on tietenkin se, että kun se kakku on annettu henkilölle syötäväksi, niin eihän sitä sitten pysty mihinkään muuhun keskittymään. Kun aika meneekin kakkuun, niin sitä ei voi käyttää jekkuun. Kakku vie kaiken huomion, ja uusia kakkuja ei ehkä pysty samalla ansaitsemaan. Toisaalta leipuri voi ajatella, että kakku tekee sen verran hyvää, ettei jatkossa ole tarvetta kakuille – kakun syöminen ei närästännyt, vaan paransi, kuntoutti ja sai kukoistamaan. Kakut vielä kaiken lisäksi vaikuttavat muihinkin ihmisiin. Kun muut näkevät, että tuollaisia kakkuja sitä joutuu syömään, jos väärille poluille eksyy, niin pitääpä olla tarkkana, ettei eksy.

Kiva ajatus olisi, jos rikosentekijä hyötyisi kakusta niin, ettei hän enää tekisi rikoksia. Näin ei toki useinkaan ole, mutta kuitenkin samaan aikaan pitäisi olla mahdollisuus siihen, että jos motivaatiota on, niin olisi kuntoutusta ja tukea riittävästi, jotta muutos olisi mahdollista.

Kun kakku on edessä ja se pitäisi syödä, niin siinä on hyvä hetki pysähtyä ja miettiä, mitä tämä kakku tarkoittaa minulle. Ovatko nämä kakut vain nyt sellaisia, että niitä tulee ja ne kuuluvat elämään, vai olisiko tällä kakulla nyt jotain muuta merkitystä?

Joskus se kakku sitten lopulta myös loppuu. Maha on täynnä, mutta onko kakun syönti muuttanut muuten mitään.

Kyllä tässä vieläkin tekee sellaista sovitusyötä omien tekojen suhteen ja koittaa jotenkin maksaa yhteiskunnalle takaisin. Esimerkiksi auttamalla rikostaustaisia nuoria elämään kiinni.

Kakuntekijä, leipuri, hartaasti toivoo kakun olevan jokaiselle syöjälleen merkityksellinen. Niin merkityksellinen, että se johtaisi jonkinlaiseen muutokseen. Toivo ei kuitenkaan yksinään riitä. Ehkä leipurillakin on jonkinlainen vastuu tuotoksestaan.

4 Katujen asiantuntijoiden jaettuja kokemuksia kakuista

Janika Lindström & Riina Valkeapää

RIKOS- JA PÄIHDETAUSTAA omaavat kokemusasiantuntijat ovat eräänlaisia katujen asiantuntijoita. Heillä on ensikäden tietoa siitä, miten rikollisesta elämästä irrottaudutaan, tai miten aloittaa päihdetön elämä. He ovat menneisydessään oppineet ja omaksuneet kaduilla paljon sellaisia asioita, joita ei opita kirjoista tai kouluja käymällä. Kokemusasiantuntijakoulutuksessa monet rikos- ja päihdetaustaiset oivaltavat ja oppivat menneisyydestään uudenlaisia asioita (Lindström & Toikko 2021). Koulutuksessa heille tarjoutuu mahdollisuus kääntää menneisyyden vaikeat kokemukset voimavaroiksi.

Kokemusasiantuntijoiden kokemukseen perustuvaa tietoa voi käyttää monin eri tavoin. Rissasen ja Puumalaisen (2016, 56) mukaan kokemusasiantuntijatoiminta voi hyödyttää kaikkia osapuolia, kuten kokemusasiantuntijaa itseään, toisia kuntoutujia, yhteistyökumppaneita, ammattiauttajia sekä työ- ja toimintatapojen kehittymistä. Kokemusasiantuntija voi toimia tulkkina rikos- ja päihdetaustaisen ja viranomaisen välillä. Kokemusasiantuntijalla voi olla palvelunsaajana ymmärrystä siitä, missä kohdin ennaltaehkäisevä työ on tärkeää. Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteiskehittämisen kautta tarjoutuu uudenlaisia ja yhteiskunnallisesti merkityksellisiä työtehtäviä rikos- ja päihdetaustaisille henkilöille.

Rikos- ja päihdetaustaisilla kokemusasiantuntijoilla on tavallisesti omakohtaista kokemusta rikosseuramusasiakkuudesta sekä sitä kautta erilaisista kakuista. Monet heistä ovat suorittaneet vankeustuomioita, ja monilla on kokemuksia myös valvotusta koepaudesta sekä yhdyskuntaseuraamuksista. Keskeistä kokemustietoa on, miten vanhasta elämäntavasta on voitu luopua. Tämä on merkinnyt monelle kokonaisvaltaista omien elämäntapojen, arvojen ja asenteiden muuttamista.

Päihdestä toipuminen ja rikollisuudesta irrottautuminen ovat vaikeita ja pitkiä prosesseja. Tavallisesti näihin on tarvittu tukea toisilta ihmisiltä sekä erilaisia tukimuotoja tai palveluita. Myös kokemusasiantuntijakoulutukseen päästäkseen on täytynyt käydä läpi nämä prosessit ja toimia yhteiskunnan normien mukaisesti. Erilaiset "kakut" on mahdollista suorittaa monin eri tavoin. Kakun voi suorittaa sellissä uusia juonia punoen

tai osallistumalla toimintaan, joka tarjoaa uusia mahdollisuuksia sekä satsauksia omaan tulevaisuuteen. Parhaimmillaan elämän varrella koetut kakut ovat voineet toimia erilaisina käännekohtina ja alkusysäyksinä muutostyöskentelylle, jossa on omaksuttu rikokseton ja päihteetön elämäntapa.

JAETTUJA KOKEMUKSIA

Vertaisten keskinäinen ymmärrys on usein toisenlaista kuin työntekijän ja asiakkaan keskinäinen ymmärrys. Rissasen (2015) mukaan vertaisuus voi tunnetasolla tarkoittaa sitä, ettei ole yksin, sillä toisetkin ovat kokeneet jotain samankaltaista. Rikos- ja päihdetaustaa omaavilla on aivan erityisiä kokemuksia sekä sellaista ymmärrystä, jota on lähes mahdotonta tunnetasolla ymmärtää ilman omakohtaisia kokemuksia. Kokemusasiantuntijat voivat toimia vertaisohjaajina erilaisissa kuntoutuksen tehtävissä ja jakaa kokemuksiaan toisten kanssa.

Jaetut kokemukset ovat tärkeitä monelle kuntoutujalle oman kuntoutumisprosessin tueksi. Kokemusasiantuntijan kanssa työskentelyn tarkoitus on madaltaa kynnyksiä ja luoda tila, jossa desistanssia tekevä ihminen voi samaistua kokemusasiantuntijaan. Tätä kautta hän voi nähdä, että tarkoitus ei ole muokata ihmistä yhteiskuntakelpoiseksi vain siksi, että rikollinen elämä aiheuttaa kuluja yhteiskunnalle, vaan siksi, että rikollisen taustan omaavalla on oikeus ja mahdollisuus hyvään elämään - sellaiseen elämään, josta puuttuu silmitön stressi, viha ja avuttomuus. On mahdollista huomata, että elämällä on paljon annettavaa itsensä kehittämisen kannalta. Elämä on merkityksellistä ja vapaata, kun siihen eivät kuulu rikokset ja päihteet. Työtä desistanssityö eli rikollisuudesta irrottautumisen prosessi joka tapauksessa vaatii.

RIKOSSEURAAMUKSIEN KEHITTÄMISTÄ

Rikos- ja päihdetaustaiset kokemusasiantuntijat tuovat palveluiden käyttäjänäkökulmaa rikosseuraamusten kehittämiseen. Heillä voi olla näkökulmia esimerkiksi sellaisista asioista, joiden avulla valvotun koevapauden aikaiset valvontakäytänteet voivat tukea paremmin kuntoutukseen liittyviä toimintoja. Myös erilaiset rikos- ja päihdetaustaisille suunnatut tukimuodot ja kuntoutukset voivat kehittyä, kun tarjotaan mahdollisuuksia kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteiskehittämiselle.

Kokemusasiantuntijalla on tietoja ja taitoja kehittää rikosseuraamusalaa ja päihdepalveluita, tuoda epäkohtia esiin ja ennaltaehkäistä palveluiden väliinputoamisia. Kokemusasiantuntijalla on ymmärrys siitä, millaisia ajatuksia ja tunteita rikosseuraamusasiakas saattaa käydä läpi, ja kokemusasiantuntija voi pyrkiä "maadoittamaan" eli auttamaan rikosseuraamusasiakasta omien asioidensa käsittelyyn ammattilaisten kanssa. Joillakin asiakkaista saattaa olla aikaisempia traumaattisia kokemuksia virkavallasta tai vallan väärinkäytöstä. Tämä voi vaikuttaa siihen, että avoimen vuorovaikutussuhteen rakentaminen ammattilaisten kanssa voi olla vaikeaa, mikä vaikeuttaa rikosseuraamusasiakkaan oman tilanteen edistämistä.

STIGMOJEN TAKLAAMISTA

Kun kokemusasiantuntijat jakavat kokemuksiaan, samalla he hälventävät rikoksiin sekä päihteiden käyttämiseen liittyvää häpeää ja ennakkoluuloja. Rikos- ja päihdetaustaiset kokemusasiantuntijat voivat toimia ammattilaisten parissa erilaisissa työtehtävissä ja omalla toiminnallaan vähentää rikos- ja päihdetaustaisiin liittyviä ennakkoluuloja. Rikos- ja päihdetaustainen kokemusasiantuntija on asiakaskohtaamisissa vertainen,

jolle voi puhua asioista asioiden omilla nimillä. Vertaisuus merkitsee asiakkaalle tukea sellaiselta ihmiseltä, jolla on omakohtaista kokemusta erilaisista vaikeuksista ja niistä selviytymisestä.

TOIVON TUOMISTA

Rikollisesta elämäntavastaan irrottautunut ja toipunut kokemusasiantuntija tarjoaa omalla esimerkillään toivoa ja edesauttaa tasa-arvoisemman yhteiskunnan rakentamista. Hän vahvistaa ihmisten uskoa siihen, että muutos on mahdollinen eikä kaukainen haave. Tämä toivo ja usko muutokseen ovat tärkeitä sekä kuntoutuksessa vielä oleville että alalla toimiville ammattilaisille. Joskus tie desistanssiin voi tuntua synkältä ja yksinäiseltä varsinkin, jos tie siihen alkaa vankilassa. Siellä osa voi huomata olevansa kyllästynyt kaikkeen siihen, mitä rikollisuus on aiheuttanut ja vienyt elämästä. Silloin on oivallinen hetki ottaa oma elämä haltuun. Kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset voivat auttaa pitämään tuota paloa yllä ja tukea avun tarvisijaa ottamaan apua vastaan.

JAETUT KOKEMUKSET KAKUISTA KANNATTELEVAT

Vertaisuus oman muutostyöskentelyn tukena on kannattelevaa. Tutustuminen AA- tai NA-ryhmään kannattaa. Niissä on mahdollista saada vertaistukea. Ryhmissä pääset kuulemaan, miten toiset ihmiset ovat erilaisissa tilanteissa toimineet ja miten he ovat saaneet toisiltaan onnistumisen kokemuksia omalle elämänmuutokselleen. Buck (2018) on määritellyt vertaisuudessa tärkeiksi elementeiksi välittämisen, kuuntelemisen ja rohkaisemisen pienin askelin etenemiseen. Rikollisuudesta irrottautuvilla voi olla arvokas rooli toistensa auttamisessa kohti uudenlaista identiteettiä (Nugent & Schinkel 2016, 581). Uudenlaisen identiteetin omaksuminen vie aikaa ja siinä tärkeää on, että myös muut ihmiset tunnistavat muutoksen.

Lähteet

Buck, G. 2018. The core conditions of peer mentoring. *Criminology & Criminal Justice*, 18(2), 190–206.
<https://doi.org/10.1177/1748895817699659>

Lindström, J. & Toikko, T. 2022. Survival stories as access to society. People with history of a crime as experts by experience, *Nordic Journal of Criminology*, 23:1, 3–22.

Nugent, B. & Schinkel, M. 2016. The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 568–584.
<https://doi.org/10.1177/1748895816634812>

Rissanen, P. 2015. Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. *Kuntoutussäätiö tutkimuksia* 88/2015.

Rissanen, P. & Puumalainen, J. 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. *Kuntoutus*, 39(1), 52–58.

5 Naisen näköinen kakku

Kaisa Tammi & Hanna Pirttilahti

KAKKUJA ON YHTÄ monenlaisia kuin on tekijöitäkin. Vain mielikuvitus ja ainekset ovat rajana. Prinsessakakkuja, käpykakuja, mutakakkuja, kuivakakkuja ja monikerroksisia hääkakuja koristeineen ja kaikkineen. Kakku on hyvää, jos siihen saa tarvittavat ainesosat.

Oman kakkuni alussa tein vakaan päätöksen. Päätin leipoa mahdollisimman hyvän kakun ja käyttää aikani hyödyksi. En kuitenkaan käyttänyt koko viiden vuoden aikaa todellakaan itseni kannalta hyödyllisesti. Jälkeenpäin osaan nähdä missä menin hutiin. Oikeastaan heti alussa. En tiennyt, että minun olisi kannattanut olla avoimempi avuntarpeistani. Kertoa kipukohdistani, joita oli ehtinyt kertyä naisena päihde- ja rikosmaailmassa. Olin mielestäni avoin ransua tehtäessä, mutta en riittävän avoin. Minulla ei ollut luottamusta - ei mitään tai ketään kohtaan. Voi kunpa olisin tajunnut, että suuni avaamalla ja uskaltamalla luottaa olisin voinut saada apua enemmän. Kakkuni lässähti heti alussa.

VANKILAAN SAAPUMINEN

Vankilaan saapuminen on vangitulle naiselle iso askel. Mielessä pyörivät siviilissä tapahtuneet asiat ja sinne jääneet ihmiset ja mahdollisesti oma rikos.

Tulotilanne olisi syytä luoda paineettomaksi. Parasta paineettomuutta on se, että vastaanottavalla henkilökunnalla on oikeasti aikaa hoitaa vastaanottoon liittyvät toimenpiteet ja kohdata nainen kiireettömästi. Ensimmäisistä hetkistä lähtien henkilökunnan on tärkeä viestiä, että meille voi puhua, meiltä voi kysyä eikä meitä tarvitse jännittää saati pelätä.

Miten voit? Miten jakselit? Olisiko jotain, mitä haluaisit vielä kysyä? Mainioita kysymyksiä esitettäväksi naisvangille tämän saapuessa vankilaan, ja koska tahansa sen jälkeen. Henkilökunnan tehtävä on olla lähes-tyttävä.

Pahimpien kriisien aikana sain apua ja kokea sydäntä lämmittävää aitoa välittämistä ja rinnalla kulkemista vankilahenkilökunnalta. Sain joka päivä puhua vartijan kopista äidilleni, joka jäi leskeksi tuomioni alkuvuosina. Monet vartijat, jotka olin luokitellut kylmiksi turhakkeiksi, yllättivät tukemalla. Saatoimme keskustella pitkään. Oveni suljettiin viimeisenä, ihan vain siksi, että heillä oli aikaa tarkistaa oloani. He kohtasivat minut ihmisenä. Olin heidän silmissään jonkun tytär.

Auktoriteettivastainen asenne ei kuitenkaan antanut minun nähdä vankilahenkilökuntaa oikein. Asenteeni alkoi muuttua vasta aivan kakkuni loppupuolella. Kakku alkaa kohota, jos muistaa lisätä leivinjauheen. Eli jos kohtaat vankilan henkilökunnasta jonkun, johon tunnet edes hippusen luottamusta, kannattaa olla rohkea ja puhua olostaan ja elämästään. Toivon, että osaat olla siinä viisaampi kuin minä.

NÄHDYKSI TULEMINEN

Naisvangeille on miehiä useammin tärkeää tulla nähdyksi myös muissa elämän rooleissa kuin ainoastaan vankina. Vankilassa on tärkeä olla toimintoja ja palveluita, joissa naisvanki voi toteuttaa itseään ja saada pystyvyyden kokemuksia. Naisvangan tärkeitä ihmissuhteita voi auttaa pitämään mielessä kysymällä niistä ja varaamalla aikaa keskusteluihin. Naisten suhteita siviilissä oleviin perheenjäseniin on tärkeä tukea.

Omaisten kohtaamisessa henkilökunnan tulee noudattaa herkkyyttä. Erityisen tarkkana on oltava lasten vieraillessa vankilassa. Lapsi rekisteröi erinomaisesti sen sävyn ja tavan, jolla henkilökunta kohtelee hänen äitiään. On syytä huolehtia, että äitiä kohdellaan kunnioittavasti lapsen aikana ja äitinä muutoinkin.

Henkilökunnan tehtävä on aina olla kannattelemassa lasta tai muita vangin omaisia eikä koskaan aiheuttaa lisämurhetta.

Kakku tarvitsee vakaan vuoan tuekseen, ettei se leviä ympäriinsä ja tee mielettöntä sotkua.

Minä en osannut käsitellä asioita. Olin aiemmin elänyt päihteiden kyllästävä arkea. Se oli kauheuksia ja kauheuksien turruttamista aineilla, jotka tuhosivat minua. Vankilassa käsitelin asioita puuhastelemalla vimmaisesti. Kun hovioikeus alkoi lähestyä, sitä enemmän leivoin – ihan konkreettisesti - ja järjestelin hyllyjä. Kun oli paineita, joihin en mielestäni voinut itse vaikuttaa, järjestelin tavaroita ja osaston muut naiset saivat leipomuksiani enemmän kuin tarpeeksi. Hyllyt ja pullat olivat hallussani, kun mikään muu ei ollut.

Ei leipomisessa sinänsä mitään paha ole, mutta asiat jäivät käsittelemättä ja vatkein vain surisi. Olin hyvä leipuri. Suljin raskaimmat asiat mielestäni. Henkirikoksen aitoon katumiseen heräsin vasta, kun minut tappelin takia laitettiin suljetummalle osastolle useammaksi kuukaudeksi. Siellä vähien virikkeiden ympäristössä kohtasin itseni ja tekoni. Pannukakku siis. Olisin toivonut, että teon käsittelylle olisi ollut helpompi tie. Sitä olisi todennäköisesti auttanut, jos olisi löytänyt hyvän yhteyden johonkin työntekijään. Olisi ollut ensisijaisen tärkeää käsitellä niitä syitä, jotka vankilaan veivät.

Kannattaa olla aloitteellinen, ottaa härkiä sarvista ja nostaa kissoja pöydälle. Kakkua tulee paras koostumus, kun jauhoja, kananmunia, kaikkia aineksia on oikea määrä. Minä jatkoin oikeiden asioiden välttelyä, leipoen, oireiden, välillä apua hakien – ja kuitenkin tunsin olevani tyhjän päällä. Sairas olo tuli siitä pärjäämiskeinoista, johon tukeuduin – huumori. Huumori oli raakaa. Minä nauroin ja nauratin rikokseni yksityiskohdille. Välillä ison porukan kanssa naurattiin osastolla. Kun tuli ilta ja ovet taas suljettiin, olin silmätysten itseni kanssa yksin. Yhtäkkiä ne vitsailut ja vedet silmissä nauramiset eivät tuntuneetkaan enää hyvältä. Nauraminen vei eteenpäin jaksamisessa, mutta vain sen pienen hetken siinä porukan ympäröimänä.

Vankilassa puhutaan usein karkeasti. Sitä tekevät niin vangit kuin henkilökuntakin. Huumori auttaa monesti jaksamaan, mutta on oltava tarkkana, ettei huumorin nimissä loukata ketään tai normalisoida epänormaaleja asioita. Vankilahenkilökunnan on naisvankien kanssa työskennellessä irtisanouduttava väkivaltaisista sanoista. Henkilökunnan on itsensä ja vankien suojaamiseksi pidättäydyttävä vaipumasta alakulttuuriseen puhetyyliin. Vankilahenkilökunta ei voi puhua vasikoista tai pedareista eikä hyväksyä vankien tällaista puhetta.

Hyvä seura on elämän suola niin siviilissä kuin linnassakin, ja varsinkin linnassa. Jokainen tarvitsee kavereita tai edes yhden ihmisen, jonka kanssa viettää aikaa. Minä tarvitsin vertaisiani, hyvän vankikaveriporukan, jossa voitiin jakaa arjen hyvät ja huonot hetket. Ihminen tarvitsee ihmistä, varsinkin kun olosuhteet ovat paineistetut tai epäsuotuisat.

Minulla oli vankilassa hyvää seuraa ja sen seuran tärkeyden huomasi korostuneesti vaihtaessani vankilaa tai osastoa. Toiseen taloon siirtyessä kun ei tuntenut ketään, sitä eteni kohti ka-

verisuhteita aistimalla ilmapiiriä. On ihmistyypistä kiinni, onko heti hakeutumassa osaksi jotain porukkaa vai viihtyykö mieluummin yksin tai löytääkö yhden luottotyypin, jonka kanssa jakaa kakkuaan. Mutta hyvin harva on omasta halustaan täysin yksin.

Minä sain mittaamattoman suurta ja arvokasta voimaa ja tukea vankiystäviltiltä. Löysin kavereita joka talosta, sellaisia, joiden kanssa pystyin puhumaan tunteistani, elämästäni, sisimmästäni. Tuimme toinen toisiamme. Olin sosiaalinen ja ulospäin suuntautunut vanki, minun oli helppo saada ystäviä. Entisenä jalkapalloilijana minulla oli pelisilmää, ja koko kentän hahmotuskyky ja tietysti rikos- ja päihdemaailmassa loppuun asti hiotut ja opitut vaistot. Niistä oli apua vankilassa. Pärjäsin hyvin.

IHMISSUHTEISTA

Harva siviili ajattelee, miten suuri merkitys vankilassa on sillä, kenen tai keiden kanssa joudut jakamaan vankila-arkesi. Naisvangeilla on paljon kokemuksia vaikeista ihmissuhteista. Voi sanoa, että kaikki vankilassa olevat naiset ovat kohdanneet ihmissuhteissaan hyväksikäyttöä, painostusta ja väkivaltaakin. On monia naisvankeja, jotka suhtautuvat kokemustensa eli traumaattisten ihmissuhteidensa takia kaikkiin ihmisiin epäluuloisesti. Näistä lähtökohdista johtuen naisten väliset suhteet vankilassa ovat varsin moninaiset. Parhaimmillaan vankilasta voi löytää kohtalotovereita, joiden kanssa voi jakaa elämäänsä ja kokea sisarellista vertaisuutta. Pahimmillaan vanki voi ajautua toisten vankien hyljeksimäksi ja kiusaamisen kohteeksi.

Joskus vankilaystävyiden hintana on altistuminen tahtomattaan päihteidenkäytölle. Vankien väliset suhteet ovat kuin viidakko. Kukaan ei voi kertoa etukäteen, mitä tulee vastaan. Tärkeintä on huolehtia omasta hyvinvoinnista ja tarvittaessa pyytää apua vankilahenkilökunnalta asumisjärjestelyn tai jonkin muun asian suhteen. Henkilökunnan on tärkeä olla läsnä vankien arjessa, seurata ja aistia vankien välisiä suhteita voidakseen tarvittaessa puuttua, jos toinen vanki tekee toisen olon hankalaksi. Kiusaaminen on kiellettyä vankilassakin.

MIELEKÄS TEKEMINEN KANTAA

Opin vankila-aikana muilta vangeilta paljon. Opettelin käsitöitä. Monessa vankilassa ja osastolla meille kehittyi käsityöpiirejä. Se oli jotain, mistä en olisi ikinä uskonut itseäni löytäväni ennen vankilaan tuloani. Enkä olisi uskonut käsitöiden olevan niin suosittuja vankilassa.

Minulle opetettiin villasukkan teko. Pian tein perheelle villasukkia vinot pinot. Koin suurta onnistumisen tunnetta uusista opituista taidoista. Minulla oli diagnosoitu ADHD 25-vuotiaana, ja uusien asioiden oppiminen ei ole ikinä ollut minulle helppoa. Opin nopeasti, kun minulle opetettiin minun oppimistavalle luontaisesti eli näyttämällä ja yhdessä tekemällä.

Huomasin vanhempien romaninaisten tekevän hienoja pitsitöitä. Ihailin sitä taitoa tehdä niin hienoa pikkutarkkaa jälkeä. Tahdoin oppia lisää. Villasukka oli jo opittu, joten kohti kovempaa vaikeusastetta siis. Kysyin naisilta, josko he opettaisivat minua. Ajattelin tehdä äidille joululahjaksi pöytäliinan. Naiset opettivat kärsivällisesti, neuvoen, kannustaen, näyttäen mitä tein väärin ja ohjaten taas oikeaan suuntaan.

Käsityöt ovat yksi esimerkki siitä, kuinka voimaannuttavaa oli oppia uusia taitoja. Olin ylpeä itsestäni. Olen suurpiirteinen, erittäin keskittymishäiriöinen ihminen, joka on keskeyttänyt neljä ammattikoulua, koska oppiminen on välillä niin hemmetin vaikeaa. Jos olisin yksin sellissä yrittänyt lukea pitsinvirkkauk- tai villasukankutomisohjeita, hommasta ei olisi tullut yhtään mitään. Olisin turhautunut, repinyt raivoissani ohjeet ja vääntänyt virkkuukoukut solmuun. Mutta hyvässä porukassa minä onnistuin.

Tekeminen on parasta terapiaa. Jokaiselle naisvangille on tärkeä löytää mielekästä tekemistä vankilassa. Monen naisen henkinen hyvinvointi vahvistuu osallistumalla toimintoihin. Tekeminen on aina parempi kuin makaaminen päivästä toiseen sängyn pohjalla. Henkilökunnan on tärkeä huomata vankien sellaiset vahvuudet, taidot tai taipumukset, joita voidaan vankilassa hyödyntää. Naisvangin itsetunto kohoaa, kun hän saa neuvoa, auttaa tai opastaa tai olla vaan hyvä jossakin. Niitä mahdollisuuksia täytyy antaa ja onnistuminen huomata.

Meille naisille on ehtinyt sattua ja tapahtua kaikenlaista ennen kuin petipaikka löytyy sellistä. Nimenomaan sattua. Mutta vankilassa on aikaa eheytyä. Meillä naisilla on monta roolia. Olemme äitejä, siskoja, vaimoja, usein hoivaajia ja kannattelijoita. Meillä on suurta arvoa. Se arvo ei katoa eikä haalistu, vaikka istuisi linnassa. Olemme tärkeitä ja rakkaita. Vankilassa ollessamme emme ole kannattelemassa tai hoivaamassa muita. Vankila-aika kannattaa käyttää oman itsen ja hyvinvoinnin kohentamiseen. Nyt on tärkeintä pitää itsestä hyvää huolta.

NAISVANGIN KUVA

Naisvangeista kertovat tilastotiedot vahvistavat sen, että naisille on tapahtunut paljon pahaa eivätkä he ole onnistuneet huolehtimaan itsestään ennen vankilaan joutumista. Seksuaalista väkivaltaa on kokenut yli puolet vankilassa olevista naisista. Yhtä suuri joukko naisvangeista on kokenut raskauden keskeytyksen ja osa useaan kertaan. Lähisuhdeväkivaltaa on kokenut kahdeksan naisvankia kymmenestä. Todella monilla paljon päihteitä käyttäneillä naisilla on monenkirjavia kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai vastikkeellisesta seksistä. Vankilassa on tärkeä saada eheytyä, saada apua niihin vaikeuksiin, jotka haittaavat oloa, ja miettiä rauhassa omaa tulevaisuutta. Huomenna kaikki voi olla paremmin.

Me naiset koemme usein syyllisyyden taakkaa. Taakan alle ei pidä hajota. Toivotaan, että tämä kakkusi on viimeinen laatuaan. Jotta niin kävisi, kannattaa hoitaa itseään nyt tämän kakun aikana. Kannattaa osallistua toimintoihin, etsiä hyvä työntekijä ja tehdä asioita eheytyksen ja voimaantumisen eteen.

Meillä on menneet matkamme, kuoppineen ja huippuineen, ollaan koluttu monet kujat ja kujut. Elämällä oli meille jaettavana sellaiset kortit, joilla pelaten tie vei vankilaan.

Älä anna kakun painon painaa sinua alaspäin. Ole omanlaisesi, persoonallinen ja aito. Kakun päälle voi laittaa strösseleitä, kynttilöitä tai muita koristeita. Vankilasta voi vapautua vahvempana, viisaampana ja voimakkaampana naisena. Se on mahdollista.

Satutettujen sinfonia, kakofoniaa, jossa kylmistä pinnoista kimpoilee sanat "Hurt people Hurt people!"

Onko se laulu kauniilla naisäänellä?

Kuulenko raspin äänessä, kuulenko hennon sisuksen, kaunista laulua?

Leijona karjuu ja varsinkin kaulassa koruna, musteena ihon alla.

Kuntosalilla haba pumpissa, mutta rintakarvat loistaa poissaolollaan.

Ehkä näyttää, ettei puolestasi tehtykään mitään. Kaiva syvemmältä, katso virkapuvun alle kätettyyn asenteeseen. Siellä se on ja rakenteissa, joita et vielä hahmota.

Varjona valon lailla se lepää yllämme, ettet voi välttyä ellet ole täällä kuin pienen ympäri pyörähdyksen, silloinkin saat kuitenkin kosketuksen, pehmeän ja niin soman että, ehkä et edes tunnista sitä.

NAISERITYISYYS

Naisvankien kanssa työskentelevän henkilökunnan tulisi olla koulutettu naisvankityön erityispiirteisiin. Puhutaan naiserityisestä työotteesta. Jotkut luulevat, että se on kynsilakkaussessioita ja naisten tekemien rikosten poisselättämistä. Oikeasti kyse on naisten kunnioittavasta kohtaamisesta.

Naistyöhön koulutautunut työntekijä ymmärtää naisvankien vähäisen määrän merkityksen naisvankien vankilakokemukseen. Naiserityisyys on herkistymistä sille, että on asioita, joita monet naiset vankilassakin hoitavat mieluummin naisten kuin miesten kanssa, vaikkapa kuukautisiin liittyvät asiat. Se on sen muistamista, että lukuisien väkivaltakokemustensa vuoksi naisvankien kohtelun varsinkin stressaavissa tilanteissa tulee olla voimaa ja uhkauksia välttävää toimintaa tilanteen räjähtämisen välttämiseksi. Naistyön osaava vankilatyöntekijä on sensitiivinen virkavaltansa käyttäjä ja pyrkii kohtaamaan naisen kannustavasti ja naisen aikuista toimijuutta kunnioittaen.

Me naiset, jotka olemme kokeneet päihde- ja rikosmaailman, omaksumme helposti jätkäasenteen, jätkän roolin. Pitää olla kova. Pitää pärjätä. Pärjäämiskeinona olemme kaduilla kovia kunteja. Identiteetti vääristyy: naiseus kyllä näkyy vaatteissa ja meikeissä, mutta asenne ja sisäinen olemus on kovaa kundia.

Vankilassa jätkän rooli usein vain vahvistuu ja korostuu. Itse hankin rujoja tatuointeja, selkeitä linnatatuointeja, ja mahdollisimman näkyville paikoille. Kävin salilla ja treenasin luoden äijämäistä olemusta. Saliohjelman suunnitteli usein joku miesvanki ja me naiset pyysimme nimenomaan yläkroppaa ja käsilihaksia vahvistavia treeniohjelmiä. Penkistä piti nousta ja paljon. Hauiskääntö piti kehittyä miesten tasolle. Kävelytyyliini miehistyi, mielikuvitusappelsiinit tulivat kainaloihini. Istuin tuolilla äijänä. Koko tapani kannatella itseäni muuttui. Ajoin puolet hiuksistani kaljuksi.

Toki harrastimme muutakin liikuntaa kuin punttisalia. Oli zumbaa ja joogaa, mutta se puoliksi tiedostamaton äijäytyminen oli sekä sisäistä että ulkoista. Aloin purkaa äijäroolia, kun irrottauduin rikollisesta elämäntavasta. Se oli itsensä uudelleen löytämistä. Halusin jakaa oman kakkuni. Jospa joku voisi ottaa kakustani opiksi ja leipoisi itselleen paremman kakun

Rikollisessa alamaailmassa ja päihteidenkäyttäjien keskuudessa ei vallitse sukupuolten tasa-arvo. Naisten asema on niissä ympyröissä vahvasti alisteinen. Moni tavoittelee noissa piireissä sitä, että mahtuisi hyvän jätkän rooliin. Hyviä jätkiä on kuitenkin todella vähän, jos ollenkaan noissa piireissä. Todellisuudessa väkivalta ja toisten hyväksikäyttö on normaalia ja naiset joutuvat keksimään keinosensa selviytyä.

Vankilassa henkilökunta voi tukea naisen eheytymistä olemalla malli tavallisista miehistä ja naisista ja toimimalla sukupuolesta riippumatta kunnioittavasti. Naiseutta on monenlaista. Tärkeintä on, että naisvankikin tunnistaa itsensä peilistä ilman itkua. Naisena oleminen ei ole mikään tuomio.

Kannattaa hankkiutua vierailevien kolmannen sektorin järjestöjen toimintoihin. Moni järjestö tekee naistyötä, maanlaajuisena hyvänä esimerkkinä Kris ry. Suosittelen lämpimästi teitä kaikkia tarttumaan tilaisuuksiin. Omalta ohjaajalta voi kysyä yhteystietoja näihin järjestöihin

ellei vankilalla vielä ole niiden esitteitä. Monestakin naiseryityistä työtä tekevistä järjestöistä vankeinhoidolla on tietoa ja yhteistyökuvioita.

Kun minä viimein vapauduin, pääsin koevapauteen ja toimintaveloitteena oli arkisin Kris ry:ssä toimiminen. Siellä oli naisten ryhmä. Aloin vetämään sitä työparin kanssa. Yhtenä päivänä viikosta loppupäivästä toimintakeskus tyhjentyi miehistä ja me naiset saimme olla keskenämme. Huomasin, että puheenaiheet muuttuivat, naiset olivat vapautuneemman oloisia, rennompia ja aidompia versioita omista itsestään. Näin kuinka moni nainen, minä mukaan lukien, pystyi riisumaan kaikki naamiot ja puhumaan elämästään täysin avoimesti. Se oli huumaavan ihana tunne. Olla naisena naisten keskellä ja purkamassa kovan kundin hahmoa pala palalta ja rakentaa uutta ihmistä, uutta naista.

Sain vertaistukea naisena olemiseen, rikos- ja päihdemaailmasta selvinneenä naisena olemiseen. Ilman sitä tukea en olisi pärjännyt siviilissä niinkin hyvin kuin pärjäsin. Sain olla omana itsenäni ja pystyin avoimesti ilmaisemaan avun ja tuen tarpeita. Luottamus alkoi kasvaa. Eheytyminen sai vankkaa pohjaa ja sille pohjalle oli hyvä rakentaa uutta elämää. Siirryin naistenryhmän asiakuudesta naistenryhmien vetäjäksi vapaaehtoisena, kun koevapauden veloitteet ja työkokeilujaksoni siellä loppui. Niin tärkeänä näin ja koin toiminnan. Olin saanut niin paljon hyvää elämäni naistenryhmistä ja vertaistuesta, että sitä hyvää tahdoin muillekin. Puhuimme arjentaidoista, naiseudesta, entisen elämän kivoista ja tulevaisuuden toiveista, vuodatimme hyvän ja pahan puheen ja toisiamme tukien. Annoimme neuvoja mistä hakea apua mihinkin asiaan. Teimme retkiä lasten kera. Räättälöimme toimintaa vastaamaan osallistujien toivomuksia ja tarpeita.

Keskusteluaiheet kumpusivat ryhmän sisäلتä. Kävimme myös Vanajan avovankilassa pitämässä Kris-naistenryhmiä. Siellä moni nainen sai ensikosketuksen kolmannen sektorin järjestöihin ja saivat tietää mitä ne tekevät. Näin siellä käydessäni vanhoja vankitovereita, jotka olivat jo toisella tai kolmannella kakullaan. Se oli aina koskettavaa. Se oli surullista, koska näin heitä uudestaan samassa tilanteessa, ja koskettavaa voimaannuttavalla tavalla, koska he näkivät että minä olin saanut käännettyä elämäni suunnan eli olin heille onnistumisesta elävä esimerkki.

Moni yllättyi nähdessään minut siinä roolissa ja he iloitsivat puolestani. Itsekin olin tarvinnut vapauduttuani eläviä esimerkkejä muutoksen tehneistä ihmisistä, joten tiesin sen näkyvyyden tärkeyden. Kris ry antoi minulle voimaa ja uskoa muutokseen, ja naistenryhmistä sain enemmän kuin olisin alussa uskonut.

Muissakin järjestöissä on naisille suunnattua toimintaa ja naiseryityistä työtä tekeviä järjestöjä on ympäri Suomen. Kris ry, Kriminaalihuollon tukisäätiö eli Kritis ja Vva ry ovat hyviä esimerkkejä. Itse olen saanut apua ja tukea eri osa-alueisiin elämässäni vapaudessa näiltä kaikilta järjestöiltä. Heitä on helppo lähestyä, koska heillä on töissä samankaltaista taustaa omaavia ja heillä on ammattitaitoisia ja lämminhenkisiä työntekijöitä monesta eri ammattikunnasta. Naiset, luokaa itsellenne hyvä kakku, naisen muotoinen ja näköinen.

6 Luovuuskakku

Anu Hagman & Tii Juden

PUHUTAAS HETKI TÄSTÄ jänskästä kakusta - luovuudesta. Äkkiseltään voisi ajatella, että lusimisessa ei paljoa luovuutta tarvita, kun elämä menee päivästä toiseen säännönmukaisesti kuin Päiväni murmelina -elokuvassa. Muutoinkin luovuuteen liitetään usein jotain suurta ja ihmeellistä. Ikään kuin luovuus olisi jokin hieno ominaisuus, jota jollakulla toisella on, muttei välttämättä itsellä. Johtuukohan asia siitä, että luovuus liitetään usein korkeakulttuuriin tai taiteen tekemiseen? Tai joihinkin poikkeusyksilöissä olevaan erityiseen lahjakkuuteen?

Luovuudesta sinänsä ei ole mitään yksiselitteistä määritelmää. Luovuutta katsotaan ja ymmärretään vähän eri tavoin vaikka markkinoinnissa, arkkitehtuurissa, kasvatustieteessä tai kuvataiteessa. Luovuustutkimukseen ei ole asiasta yhtä mieltä. Varhaisessa vaiheessa, 1950-luvulla tutkijat olivat kiinnostuneita joidenkin poikkeuksellisten yksilöiden, kuten Albert Einsteinin luovuudesta. Tänä päivänä ymmärretään, että jokainen ihminen on luova, me olemme sitä vain hiukan eri tavoin – ja että meidän luovuutemme pääsee parhaiten kehittymään vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Jokainen ihminen on siis luova, se luovuus vain ilmenee meissä ihmisissä eri tavoin. Ja jos sinun tekee mieli inttää vastaan, niin mieti, miten usein elämä tuo eteen jotain uutta ja yllättävää, johon pitää vain osata etsiä tavat reagoida ja toimia.

Suomen kieli on oivaltava ainakin sanan luovuus suhteen, sillä sana pitää sisällään monet keskeiset luovuuteen useimmiten liittyvät elementit: Luopumisen jostain vanhasta, uus jonkin uuden löytämistä ja luonon luomista. Niin simppeleä se on.

Mietimme yhdessä kokemusasiantuntija Tii Judenin kanssa sitä, mitä luovuus vankilassa voi parhaimmillaan olla, ja tässä alla on joitain asiaan liittyviä ajatuksiamme.

MITÄ LUOVUUS VANKILASSA ON? TAI VOI OLLA?

LUOVU:

”Tuttu helvetti on parempi kuin tuntematon taivas” – vai onko?

Vankilassa ollessa joudut luopumaan monesta tärkeästä, ja suurimpana niistä on henkilökohtainen vapaus. Joudut luopumaan myös ihmissuhteistasi - tai ainakin entisistä tavoitastasi olla niissä. Jos haluat saada itsellesi jotain uutta, sinun on osattava luopua vanhasta. Luopumisen kautta tulee uutta tilaa ajatuksille, kokemuksille, ehkä tunteillekin?

Yleensä me ihmiset emme halua luopua jostain, muutokset ovat vaikeita – vaikka ne johtaisivat lopulta hyvään. Asiaa kuvaa hyvin edellä esitetty ajatus tuntemattomasta taivaasta.

Luopumiseen voi auttaa yksikertaisesti kysymys: Mitkä on ne asiat, joista sinun pitää luopua, että saat sen, mitä oikeasti haluat? Joillekin se on luopuminen rikollisesta elämäntavasta. Siinä voi olla avuksi vankien yhteisö – ja mielessä kaiertava kysymys siitä, halu-

anko oikeasti olla kuusikymppisenä istumassa täällä, ties miten monetta kertaa. Sinulla on mahdollisuuksia muuhunkin.

Voit saada jotain paljon parempaa tilalle, kun osaat luopua.

Pitää ymmärtää, mikä on palvellut siihen asti. Mitä hyötyä sulle jostain vanhasta on? Jos toiminta jatkuu samana, on usein lopputulemakin sama. Paitsi usein vielä vahvemmillä kierroksilla.

Mihin elämäsi haluat tuhlata?

HARJOITUS

1200-luvulla elänyt persialainen runoilija Rumi kirjoitti: Ole kuin puu ja anna kuolleiden lehtien pudota.

Kaikella on aikansa, myös irti päästämisellä. Mistä sinun olisi aika luopua? Kirjoita lista näistä asioista. Tarkoita jokaista sanaa ja asiaa. Voit lopuksi repiä tai polttaa tämän listauksen – se voi tuntua puhdistavalta.

UUS:

Luovuuteen liitetään oikeastaan aina tämä uutuusnäkökulma. Ollaan jonkin itselle uuden äärellä. Se uusi voi olla uusi ajatus, toimintamalli, itseilmaisun tapa tai oivallus. Se voi olla vaikka jonkin ihmissuhteisiin liittyvän toimintamallin löytymistä, jonkin ruuanlaittoon liittyvän reseptin maukkaammaksi kehittelyä tai tietoista toisin toimimista vuorovaikutustilanteissa. Silloin kun me toimimme vanhoilla tavoilla tai laduilla, voidaan lopputuloskin helposti ennustaa. Vasta silloin, kun me uskaltaudumme uuteen, voidaan päästä toisenlaiseen päämääräänkin.

Se voi olla jokin uusi asia menneisyydestä. Mitä mieltymyksiä sulla on ollut ennen rikollisuutta? Jotain, mikä ei ole linkittynyt rikollisuuteen? Graffitit esim. voi modifoida uudestaan. Mulle se on joskus ollut vandalismin muoto, mutta sitähän voidaan ajatella myös taiteenlajina, mitä se tietenkin on. Se voi olla jotain uutta juuri sinulle.

LUO:

Mitä kaikkea me arkisessa kielessä luodaan? Ainakin silmukoita, lantaa, ihmissuhteita, katseita ja lunta. Vankilassa tärkeintä on rakentaa itselle tulevaisuuteen tähtääviä mielikuvia ja ajatuksia. Vaikka sulla olisi pitkäkin tuomio, on sulla varmaan odotuksia ja ajatuksia tulevasta. On aikaa miettiä erilaisia tulevaisuudenkuvia. Mitä lähdet seuraavaksi tekemään? Mitä sinä haluat? Mikä sulle tuottaa hyvää oloa? Mitä tarvitset ollaksesi onnellinen tai tyytyväinen? Tämä liittyy myös vankeusaikaan vahvasti – millaisen elämän haluat itsellesi luoda?

HARJOITUS

Vanha totuus on, että se, mitä ruokit, vahvistuu. Näin on myös omien tunnetilojen ja ajatusten kanssa. Meidän aivomme on ohjelmoitu niin, että ne usein huomaavat automaattisesti sen, mikä on pielessä. Onneksi omia aivoja, ajattelua ja havaintoja voi tietoisesti kehittää. Voidaan oppia huomaamaan ja sanoittamaan asioita, jotka elämässä on hyvin. Sanojen kautta luodaan todellisuuksia, ja siksi se mitä sanomme itsellemme tai toisillemme vahvistaa käsitystämme maailmasta. Yksi paljon käytetty harjoitus tähän on kiitollisuuspäiväkirja. Siitä löytyy monenlaisia versioita, mutta voisit kokeilla esimerkiksi tällaista iltaisin tehtävää harjoitusta:

Mieti jokaisena iltana kulunutta päivää ja kirjoita kolme päivällä tapahtunutta hyvää asiaa. Niiden ei tarvitse olla isoja, riittää että olet rekisteröinyt ne ja kirjaat asiat ylös. Voit viikoittain lukea kirjoittamasi läpi ja tehdä yhteenvedon siitä, millaisista asioista olit juuri tällä viikolla kiitollinen.

LUOVI:

Arkinen elämä on pitkälti luovimista - vastuiden, haasteiden, onnistumisten ja epäonnistumisen karikoissa. Omien tunteiden kanssa saa aika paljon luovia. Minkä tunteen mukaan on tarpeellista toimia? Päivät ovat strukturoituja, joudun luovimaan sen suhteen mikä mulle on tarpeellista tänään. Omien tunteiden ja ajatusten kanssa luovimista myös sen suhteen, että välillä joutuu olemaan aika syvissä vesissä. Esimerkiksi siviilipuhelut olivat usein rankkoja, vaikka samalla niin merkittäviä olivatkin. Mikä auttaa juuri sinua tässä luovimisessa?

On lupa rajata sen mukaan, mihin pystyt juuri nyt.

MITEN OMAA LUOVUUTTA VOI KEHITTÄÄ?

Kokemalla, näkemällä ja tuntemalla uusia asioita, sillä siten voit saada aivosi luovaan prosessiin. Tämä uusi tieto törmää aivoissasi aikaisemmin olevaan tietoon ja se saa aikaan uusia reittejä ja kytköksiä - ja se on kaiken luovan ajattelun ja toiminnan perusta. Miten käytännössä näitä uusia kytköksiä aivoissa rakennetaan:

- Haasta omat rutiinisi ja tottumuksen voima; tee jotain toisin kuin tavallisesti. Uskalla olla epävarma, uskalla kokeilla. Anna itsellesi lupa leikkiä.
- Kuuntele muita, pyri tietoisesti oppimaan toisilta. Tekemällä ja kysymällä oppii. Opiskele asioita, jotka auttavat, kiinnostavat tai innostavat sinua.
- Lue. Lukeminen on tutkitusti hyödyllistä monella tapaa, lukeminen laskee stressitasoa ja sillä voidaan ehkäistä aivojen rappeutumista. Lukeminen vahvistaa mielikuvista ja empatiataitoja – ja niitä molempia elämässämme tarvitaan. Lukemisen kautta voidaan löytää uusia oivalluksia ja ongelmanratkaisuja: jo muinaisessa Intiassa lääkäri määräsi potilaalleen luettavaksi ongelmaan sopivan sadun, ja Egyptissä lääkärin vastaanottoa pidettiin rakennuksessa nimeltä Kirjojen talo.
- Kirjoita. Voit kirjoittaa edellä mainittua kiitollisuuspäiväkirjaa tai päiväkirjaa muuten vain oman ajattelun tueksi. Kirjoittamisen kautta voit jäsentää ajatteluasi ja ulkoistaa tunnemaailmaasi / purkaa fiiliksiäsi. Kirjoittamisen kautta pystyt ilmaisemaan itseäsi ja tunteitasi. Kirjoittamisen kautta saa myös niitä tunteita ulos omasta kehosta. Kirjoittamalla on monesti helpompaa ilmaista ajatuksia kuin esimerkiksi puhelimesta puhumalla, siksi kirjeiden kirjoittaminen läheisille voi olla todella merkittävää.
- Kuuntele musiikkia, laula / tanssi. Musiikki auttaa tutkitusti tunteiden säätelyssä. Musiikin kuuntelulla, laulamalla ja soittamisella voi sekä rentouttaa että lisätä energiaa. Musiikki tuottaa hyvää oloa, mutta se myös aktivoi aivoja voimakkaasti. Se vaikuttaa tunteisiin ja ajatteluun. Musiikilla voidaan vähentää stressiä sekä lievittää ahdistuneisuutta, masennusta ja kipua. Musiikilla voidaan palauttaa elimistö ylikierroksilta normaalitilaan. Se ei ole vain kokemus, vaan vaikutus näkyy verenpaineen laskuna, sydämen sykkeen hidastumisena ja hormonierityksen muutoksina: stressihormonien taso laskee.

Tai sitten älä tee mitään. Hengittele ja anna aikaa itsellesi ja ajatuksillesi. Tämä vankilassaoloaika voi olla sinulle se itsetutkiskelun ”Mekka”, jota tarvitset. Isokin kakku syödään pieni pala kerrallaan – tee se niin hyvin kuin vain voit.

Kirjallisuutta

Adams, K. 2019. Rauhoita levoton mieli – tehtäviä tietoiseen itsetutkiskeluun. Jyväskylä: Atena.

Aivoliitto. 2018. Musiikki antaa aivoille siivet.

<https://www.aivoliitto.fi/aivoterveys/mieli/musiikki-antaa-aivoille-siivet#581b34c6>

Ihanus, J. 2009. Sanat, että hoitaisimme: kirjallisuusterapia ja kertomukset. Teoksessa Ihanus, J. (toim.)

Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen. Helsinki: Duodecim.

Marmelin, N. & Poutanen, P. 2017. Luovuuden idea. Luovuus työelämässä, yhteisöissä ja organisaatioissa.

Helsinki: Gaudeamus.

Uusikylä, K. 2012. Luovuus kuuluu kaikille. Jyväskylä: PS-kustannus

7 Mitä kakun jälkeen?

Miska Nyman & Vilma Kinnunen

SUOMEN ROMANIFOORUMIN VÄKIVALTA- ja rikostyön koordinaattori Miska Nyman ja Nuorisotasuntoliiton Kokemusasiantuntija arjen tukena -hankkeen projektipäällikkö Vilma Kinnunen kirjoittavat vankilasta vapautumisesta ja niin sanotusta yhteiskuntaan integroitumisesta kahdesta näkökulmasta, vapautuneen vangin ja työntekijän. Tekstissä kuvataan vapautumishetkeen liittyviä tunteita ja kokemuksia.

Nyman ja Kinnusta yhdistää Rikoksista irti -verkosto, jonka tiimoilta he ovat järjestäneet yhdessä rikoserityisyyteen ja työparimalliin liittyvää koulutusta, viestintää ja tapahtumia. Nyman kokee itsekin saaneensa verkostolta tukea desistanssiprosessissaan.

LÄHTÖLASKENTA TOISEEN ULOTTUVUUTEEN.

Sun pitää olla nöyrä! Nöyryys-sana oli pyörinyt mielessä viimeiset kolme kuukautta, kun odotelin vapautumista ja kiertelin kongilla ympyrää. Odotin hyvin kärsimättömänä sitä, milloin ovi aukeaa ja vapaus koittaa.

Minä olin päättänyt, että tämä on viimeinen kerta ja vaikka olin aikaisemminkin tehnyt saman päätöksen, niin tässä oli jotain erilaista filistä ja tunnelmaa. Olin todella väsynyt rikoskierteseen ja ikääkin alkoi jo olla sen verran että kaikki tuntui saman toistamiselta. Olin kysellyt kovasti myös muilta vangeilta, olisiko heillä jotain ajatuksia mitä minun pitäisi tehdä, että pääsisit irti rikoskierteestä? Vastaukset olivat kuitenkin sitä luokkaa, ettei niistä hirveästi saanut kiinni ja

mietin, onko edes ihan paras idea täällä kysellä kun katsoin kohtalotovereitani, niitä väsyneitä oman elämänsä sankareita, joista jokainen varmasti parasta tarkoittaen antoi auliisti omia elämänsä mottoja ja kuningasideoitaan minun käyttööni.

Yksi ohje, joka tuli esille monta kertaa oli nöyryys. "Sä tarviit nöyryyttä koska sä oot tollanen tyyppi, jolla on hehkutulpat punasella koko ajan." "Muista olla nöyrä mutta nöyristellä ei saa!" Tuo nöyryys jäi siis pyörimään minun mieleeni ja ajattelin että jos vain olen nöyrä niin ihan varmasti kaikki muuttuu. En oikeasti siis edes tiennyt, mitä se tarkoittaa sen paremmin, mutta kun siitä kerran jatkuvasti kaikki muistuttivat, niin ajattelin, että minun täytyy sitten koko ajan toistella sitä mielessäni, että ole nöyrä, ole nöyrä, sitten kaikki muuttuu.

"Mä en enää tule vankilaan!" Nuo sanat, jotka jokainen vankilatyöntekijä on kuullut satoja, jopa tuhansia kertoja. Vankilan kuntouttavaa työtä tehdessäni pohdiskelin aina, kuinka me onnistuisimme just tämän kaverin kohdalla muuttamaan nuo sanat todellisuudeksi. Useimmiten lähdettiin liikkeelle siitä, minkälainen käsitys kaverilla itsellään on siitä, mitkä syyt ovat tuoneet hänet muurin sisäpuolelle. Vankilassa toteutettava kuntouttava työ perustuu toisaalta uusimisriskiä koskevien tekijöiden kartoittamiseen ja niiden kanssa työskentelemiseen ja toisaalta niiden voimavarojen löytämiseen ja kehittämiseen, joita vangilla on käytössään muutoksen saavuttamiseksi.

Tilanteet vaihtelivat, joskus ennen vapautumista olimme työskennelleet yhdessä kauan ja toisinaan vapautumishetki oli jo käden ulottuvilla. Nöyryyden kuitenkin tunnistaa heti. Nöyryys tulee keskusteluissa esille haluna oppia uutta, ihmettelynä, kysymyksenä. Nöyryys tulee esille siinä, kuinka muutoksen tekijä alkaa puhua toisista ihmisistä, perheestään ja jopa rikostensa uhreista. Nöyryyttä vaaditaan myös työntekijältä: emme tiedä kaikkea, emme esimerkiksi sitä miltä tuntuu vapautua ja lähteä kohti tuntematonta, muuttamaan koko elämänsä.

Lähdemme ja olen itse lähtenyt usein ratkaisemaan asioita rationaalisten päätösten merkityksellisyyden kautta. Toisaalta olen oppinut, että desistanssissaan eli rikollisuudesta luopumisen prosessissaan onnistuneet henkilöt ovat korostaneet saaneensa eniten apua juuri vankeusaikaisesta tunnetyöskentelystä. Tästä johtuen meidän tulisikin ehkä useammin kysyä sitä, miltä nyt tuntuu ja mistä se kertoo.

Nuo viimeiset kuukaudet oli minulle todella raskaita vankilassa, koska minulla oli aivan valtava halu lopettaa rikokset. Se ei varmaan ollut myöskään muille samalla osastolle oleville mitenkään helppoa, kun intoilin uudesta elämästä ja kulutin varmaan parit Crocsit puhki kongilla siinä viimeisen kuukauden aikana. Sekin varmaan ärsytti siellä muita, kun en enää lähtenyt mukaan mihinkään rikollisläppään enkä kuivanarkkailuun ja muutenkin vaistomaisesti tein henkistä pesäeroa muiden juttuihin. Näin jälkepäin olen ajatellut, että oma arvomaailma alkoi jo jollain tavalla muuttua sen myötä, että olin todella valmis muutokseen henkisesti ja toimin osittain tietämättäni vaistomaisesti oikein.

Kokemukseni tai ulkoapäin katsotun kokemukseni mukaan vankila on muutokselle toisaalta otollinen ja toisaalta haastava ympäristö. Otollinen sen vuoksi, että siellä on aikaa miettiä, paljon erilaista tukea tarjolla halukkaille ja useimmiten siviiliin verrattuna varsin säännöllinen ja ainakin siviiliä päihteettömämpi elämäntyyli. Haastava puolestaan sen vuoksi, että seuraansa ei voi valita, vankilakulttuurin ote omistaan on tiukka ja toisaalta muutosta tukevat voimavarat, kuten omat läheiset, eivät ole läsnä.

Työntekijän silmin vaatii vangilta kanttia tehdä pesäeroa vankila- ja rikolliskulttuuriin. Usein työmme yksi osa onkin tukea tätä. Muistan lukuisia tilanteita, joissa samalta osastolta olevat vangit käyvät vuoron perään kertomassa ajatuksistaan ja tunteistaan vastaanotolla, sekä siitä, kuinka hankalaa heillä on kongilla, jossa he eivät pysty puhumaan todellisista ajatuksistaan. Ja sen jälkeen samat kaverit lähtevät takaisin kongille pitämään myös itse omalta osaltaan vankilakulttuuria yllä. Juuri tähän liittyikin kuntouttavien osastojen arvo. Siellä tarkoituksena on, että kaikilla olisi sama tavoite, jolloin muut ympärillä olevat tukevat muutosta.

Arvomaailman muutosta ei voi pakottaa ulkoapäin. Voimme kuitenkin tarjoilla erilaisia näkökulmia ja keskustella arvoista sekä ennen kaikkea siitä toteutuvatko ne omassa elämässä. Jos tuomion aikana pääsee tapaamaan sellaisia henkilöitä, vertaisiaan tai kokemusasiantuntijoita, jotka ovat itse muuttaneet omia arvojaan radikaalisesti, saattavat he kyetä kertomaan tästä prosessista muutosta tekeville vangille kaikkein parhaiten. Ajattelen tämän johtuvan yksinkertaisesti siitä, että heillä on omakohtainen kokemus tuon "vanhan" rikollismaailmaan kuuluvan arvomaailman omistajuudesta toisin kuin meillä työntekijöillä.

No sitten tuli vihdoin se päivä, kun ovet aukesi ja uuden elämän maku ja into vain kasvoi ja kun sitten saavuttiin kotipihaan päällimmäisenä vallassa, oli tunne, ettei mikään ole mahdotonta ja velatkin on muuttuneet saataviksi.

Kotona olikin aluksi hyvä olla ja kaikki tavallinen tuntui jotenkin mielettömän kivalta. Koiran ulkoiluttaminen ja luonnossa liikkuminen tuntui hyvältä eikä mikään oikeastaan suuttanut. Vaimollani oli tietysti kaikenlaista kotityötä minulle ja sydämelläänkin monenlaista patoutunutta asiaa, joka piti saada ulos ja usein hyvinkin kiivaan keskustelun tyylillä. Minua ei kuitenkaan haitannut mikään. Vaimoni huusi ja kiukutteli, koira pissasi sisällä kengilleni, auto hajosi tielle, josta piti kävellä kotiin, mutta mikään ei minua haitannut. Ei mikään, koska näin jälkikäteen olen kuullut, että minä vain olin kaikissa tilanteissa hymyillyt ja huitaissut kädellä, että kyllä se siitä. Se oli ärsyttänyt tietysti muita vain lisää.

Vankilassa tehdään työtä hyvin vankikeskeisesti. Pitkälti tämä johtuu resurssien puutteesta. Tieto, jota vangin perheestä tai sosiaalisista suhteista välittyy, perustuu pitkälti vangin kertomaan, joskus toki mukana on enemmän esimerkiksi perhetyötä. Myös siviilissä olevilla järjestötoimijoilla on olemassa palveluita vankien läheisiä varten (esim. Kriminaalihuollon tukisäätiö). Siitä huolimatta valitettavan moni läheinen jää ilman tarvitsemaansa tukea. Vapautumishetki on kriisi myös perheelle, vaikka se olisikin odotettu ja iloinen tapahtuma. Päihderiippuvaisen toipuminen on omanlaisensa kriisi, sillä perheen dynamiikka muuttuu ja toisaalta läheiset, jotka ovat eläneet rikollis- päihdekeskeistä elämää viettäneen henkilön lähipiirissä ovat saattaneet myös sairastua erilaisiin toimintahäiriöihin.

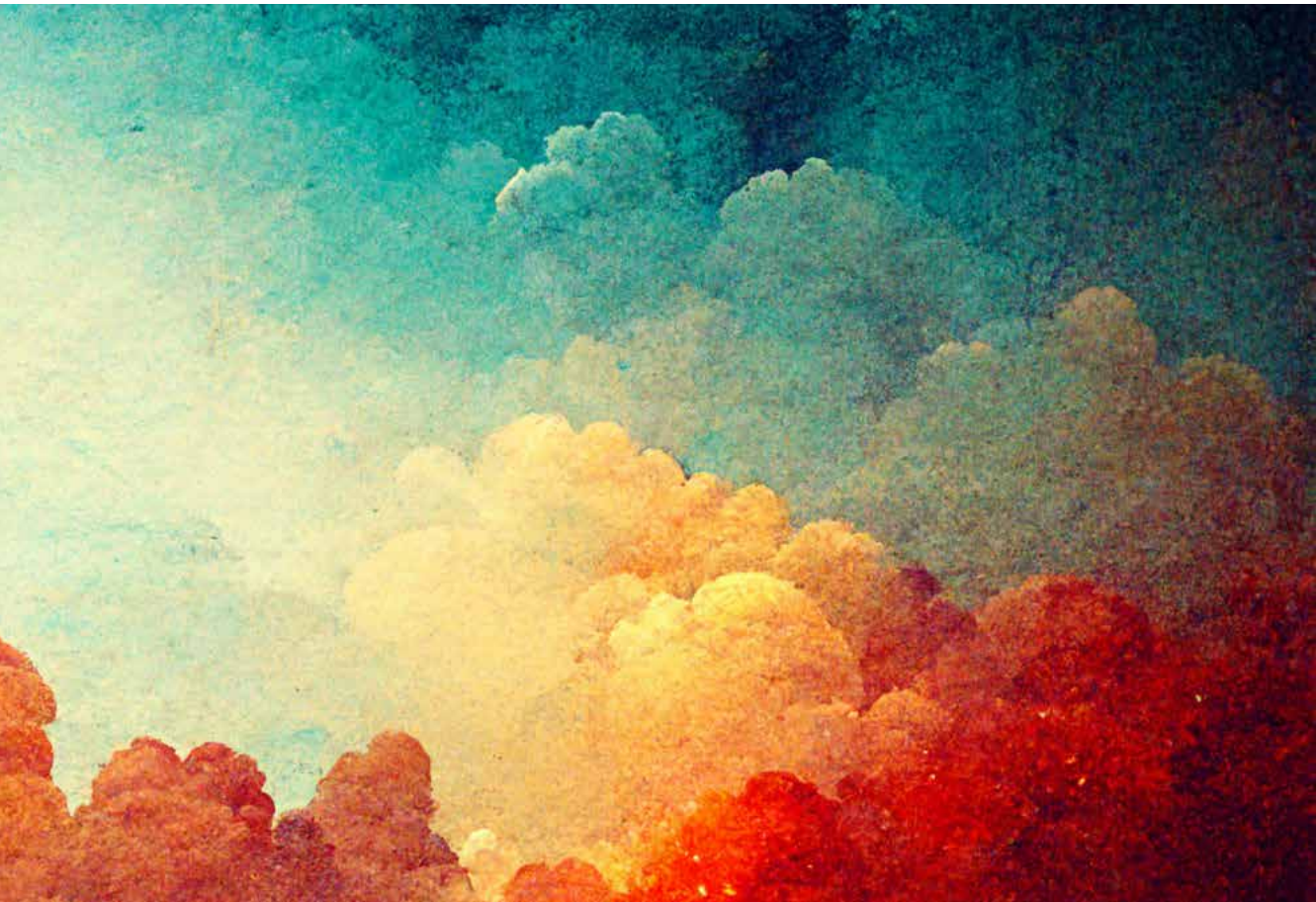
Edellä mainitussa kuvataan sitä konkreettista hetkeä, kun vapautuminen koitti. Työntekijälle nämä tilanteet ovat tavallaan abstrakteja, me vain kuvittelemme, millaisia nuo hetket ovat. Ja nehan ovat vieläpä eri ihmisillä hyvin erilaisia! Työkennellessäni siviilin puolella vapautuvien vankien kanssa ovat läheissuhteet tai niiden puute näyttäytyneet konkreettisemmin myös työntekijälle. Me kaikki ihmiset tarvitsemme toisia ihmisiä, niin konkreettiseksi tueksi arjessa kuin myös jakamaan elämää tunnetasolla. Onkin sanottu, että riippuvuudet ovat seurausta yhteyden puutteesta. Tämän yhteyden vahvistamiseksi toisiin ihmisiin voimme tehdä paljon. Kuntoutusvaiheessa yhteyttä toisiin ihmisiin voi saavuttaa esimerkiksi yhteisöhoitomuotoisessa hoidossa. Tähän perustuu varmasti vertaistuen voima. Työntekijöinä voimme olla sekä luomassa tätä yhteyttä itse että tukea esimerkiksi välien korjaantumista läheisiin. Työntekijöinä voimme olla osaltamme rakentamassa kuvaa ja peiliä maailmasta, jossa autetaan toisia ja ollaan luottamuksen arvoisia.

Minä vain rakastin sitä hetkeä ja aikaa elämässäni. Kaikki siinä oli kivaa ja tähän varmaan pysyy moni muukin vapautumisen kokenut samaistumaan.

*Asiat alkoivat tasaantumaan tietysti ja monenlaisia tunteita alkoi tulla pintaan, kun suurin vapautumisen riemu alkoi kadota. Näin jälkikäteen ajatellen siinä hetkessä tapahtui toinen iso ja vaikuttava asia oman muutoksen kannalta. Ensimmäinen oli se vankeusaikana tehty **oma vahva päätös** ja toinen tämän arjen todellisuuteen laskeutumisen mukanaan tuoma **todellisuuden kohtaaminen**.*

Samoin kuin vankeuden kokemusta ei pysty kuvittelemaan, jos sitä ei ole itse kokenut, ei vapauden tunteita. Teoriatiedon kautta tiedämme, että ensimmäiset tunnit ja päivät ovat olennaisia onnistuneen vapautumisen kannalta. Tämän vuoksi pyrimme suunnittelemaan vapautumista tarkoin jo vankilassa. Olen saanut olla mukana siviilitoimijana hakemassa vapautuvia vankeja portilta heidän ensimmäisenä siviilipäivänään. Joskus jännitys tai vapauden huuma ei juurikaan näy ulospäin, toisinaan tunnelma on ollut käsinkosketeltava. Kun vapauden hetkeä rakastaa, tulevaisuus motivoi ja vaikuttaa lupaavalta. Jos vapautuessa kokee pelkoa, voisi kuvitella, että tulevaisuuden suunnitteleminen on vaikeaa.

Edellä oleva kuvaus nostaa esiin jotain olennaista desistanssiprosessista ja sen vaiheista. Ensinnäkin päätöksen irtaantua rikollisuudesta ja alkaa toteuttaa muutosta omassa itsessään ja elämässään ja toiseksi todellisuuden kohtaamisen alun nousukiidon jälkeen.

Oman todellisuuden ja itseni kohtaaminen on ollut kaikista vaikein asia minulle tässä muutoksen varrella. Se tarkoitti minulle sitä, että hyväksyin sen kuka olen ja senkin, etten ole oikeastaan paljon mitään. Se tarkoitti sitä, että minä tarvitsin siihen nöyryyttä. Eli ne hörhöt siellä kongilla oli kuitenkin jonkin totuuden lähteillä. Se vaati valtavasti armollisuutta itseäni kohtaan koska se mitä rehellisessä tutkiskelussa löysin itsestäni, oli joskus todella musertavaa ja se vei pitkälle jonnekin sellaiselle epämukavuusalueelle missä en ollut koskaan aikaisemmin ollut. Se kuitenkin oli se minun matkani alku kohti todellisuutta "yhteiskuntaa".

Varmaankin yhtä tärkeää kuin auttaa näkemään muutostarpeitaan on kannustaa katsomaan eteenpäin. Käymieni keskustelujen perusteella olen tullut tulokseen, että rikollisesta identiteetistä eroon pääseminen ja vanhan väistyminen uuden tieltä onnistuu parhaiten heidän kohdalla, jotka pystyvät tavalla tai toisella irrottamaan myös syyllisyydestä. Rehellisyys, armollisuus, nöyryys, hyväksyminen ja niin edelleen ovat valtavan isoja kokonaisuuksia erilaisista tunteista. Muutosprosessissa ihminen ikään kuin kääntyy itseään kohden, mutta prosessin edistymiseksi jossain vaiheessa on käännäyttävä ulospäin, maailmaa kohden. Itse emme voi toimia itsellemme peileinä vaan tarvitsemme tähän toisia ihmisiä.

KOHTI ABSTRAKTIA JA SURREALISMIA

Oletteko koskaan miettineet, miltä tuntuisi olla auto? Minä olen. Olin ollut siviilissä noin vuoden ja suurin into uudesta elämästä oli kadonnut jonnekin. Oli alkanut tuntua siltä, että juuri kun pääsen jostain uuden elämän haasteista yli, seuraava opeteltava asia tulikin saman tien vastaan.

Jatkuvat haasteet ja kriisit johtuivat siitä, että en vain yksinkertaisesti osannut toimia niin kuin eri tilanteissa olisi pitänyt. Minulla ei ollut riittäviä taitoja. Ajatellaan vaikka ihan perusasioita eli sitä kun aloittaa työharjoittelun niin normaalin päivärytmin löytyminen vaatii valtavasti opettelua. Elämässäni ei ollut aikaisemmin mitään rajoja, sillä eihän kadulla ja rikosten tekemisessä päde kellonajat vaan se, miten kauan radalla jaksaa sekoilla ja sitten vaan nukutaan kun patterit loppuu.

Ihmissuhteet on aivan oma abstrakti ulottuvuutensa josta en edelleenkään oikein ole perillä. Lähtökohtaisesti se on ollut vaikeinta koska se vaatii niin syvää ja totaalista oman itsensä uudelleen ohjelmointia. Olin ollut itsekäs, itsekeskeinen ja maailma oli pyörinyt vain minun tarpeideni ympärillä. Pois alta mummot ja mukulat, minä tarvitsen nyt huumeita joten syökää vaikka käpykeittoa koska minun riippuvuuteni käskee näin.

No sitten kun olin vuosikymmeniä ollut oman riippuvuuteni ohjattavissa ja luonteeni ja identiteettini oli niin vinossa kuin vain voi olla, niin kaikki mikä liittyi toisen ihmisen kohtaamiseen, empatiaan jne. oli vaikeaa.

Näitä eri tasoisia haasteita ja uuden opettelua on jatkunut tähän päivään saakka. Oikeastaan voisin kuvata sitä jotenkin niin että äidinkieleni oli omasta mielestäni suomi mutta ympärilläni

olevien mielestä puhuin klingonia (tuttu kieli Star Trek -sarjasta). Kaikkea kuitenkin voi opetella, jos vain motivaatiota riittää ja on valmis nöyrästi myöntämään, että on tarve opetella uutta.

Onneksi meidän aivomme ovat neuroplastiset ja oikeissa olosuhteissa aivomme korjaavat itseään, ja ajattelutapamme, asenteemme ja arvomaailmamme sekä tunnemaailmamme parantuvat. Matka itseeni jatkuu koko ajan enkä edelleenkään tiedä mikä minusta tulee isona.

Tärkein oppi meille ammattilaisille olisi ymmärtää edes hitunen siitä, kuinka isosta prosessista identiteetin muutoksessa ja rikollisuudesta irrottautumisessa on kysymys. Voimme vaikka sulkea silmämme hetkeksi ja kuvitella miltä tuntuisi joka päivä useita kertoja kokea epävarmuutta arkisten asioiden keskellä. Nolostua siitä, ettei osaa jotakin asiaa. Pinnistellä, että jaksaa yrittää uudelleen ja uudelleen. Olla pahoillaan itselleen tärkeille ihmisille siitä mitä on aiemmin tehnyt. Muistaa kohdatessaan epäluuloa esimerkiksi asioidessaan vi-rastoasioissa, että siihen on syynsä, ja niin edelleen. Helposti jumiudumme antamaan samoja ohjeita vuodesta toiseen: vaihdat kaveripiiriä, älä haali liian nopeasti kaikkea menetettyä aikaa takaisin, sinun pitää muistaa, että luottamus tulee ansaita takaisin. Kaikki nämä asiat ovat sinällään totta, mutta ehkä meidän tulisi pyrkiä syvällisemmälle tasolle keskustelemaan siitä, miltä asiat ”tuntuvat”.

No niin se auto. No oletteko tutustuneet näihin nykyautoihin, joissa kaikki toimii jotenkin niin että niissä alkaa heti vilkkua jokin valo kojelaudassa, kun jossain reseptorissa on häiriötä tai mitä tahansa vikaa. Minusta tuntui, että olin niin kuin nykyauto, jossa vilkkui kaiken maailman vikavaloja, ja kun yhden ruuvien olin saanut kiristettyä niin heti alkoi vilkkua jokin toinen valo.

Useinhan me ihmiset olemme lopulta kuitenkin itse itsemme suurimpia kritikoita. Joskus niin sanotun tukijan tärkein rooli voikin olla muistuttaa siitä, mikä kaikki on jo muuttunut.

YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMINEN (INKLUUSIO)

No asiat kuitenkin tasoittuivat ajan myötä ja kun ensimmäisistä suurimmista shokeista olin päässyt yli niin tajusin pian, että en enää ajatellut asioista samalla tavalla kuin aiemmin. Olin aiemmin pitänyt yhteiskuntaa soppakattilana ja pelkästään asennoitunut hyötymään kaikista mahdollisista porsaanreivistä, joilla yhteiskunta mahdollisti minunlaiseni tyypin pärjäämisen. Näkökulmat ja mielipiteet kuitenkin muuttuivat uuden identiteetin saadessa hallintavaltaa lisää, ja myös tavoitteeni alkoivat kirkastua siinä mielessä, kuka halusin olla.

Olin ennen koko ikäni ollut rikollinen ja halunnut olla siinä hyvä, mutta nyt halusin olla hyvä isä, aviomies, ystävä ja halusin myös auttaa muita näkemää tämän puolen yhteiskunnasta, jossa meillä kaikilla on mahdollisuus tehdä hyvää ja vaikuttaa. Tuo kaikki muutos itsessäni oli myös hämmentävää eikä pelkästään itseni mielestä vaan myös ystävien, perheen ja tuttavien.

Oikeastaan tunsin olevani todella hukassa ajoittain koska peilasin uutta minääni vain sellaisten ihmisten kautta, jotka eivät itse olleet kokeneet samanlaista muutosta. Sitten mukaan kuvioihin tuli Vilma Kinnunen ja Rikoksista irti -verkosto, josta löysin sitten ihmisiä, jotka tulivat

samanlaisesta maailmasta ja taustasta, jotka ymmärsivät heti missä vaiheessa muutosta olin ja mitä vastaan tuli seuraavaksi. Nuo yhteiset kokemukset olivat muutokseni kannalta ihan korvaamattomia.

Rikoksista irti -verkoston perustamiseen idea lähti aikoinaan erään vangin kysymyksestä: ”Missä ovat kaikki ne tyypit, jotka ovat löytäneet paikkansa yhteiskunnassa ja tekevät ihan muuta kuin pyöriivät näissä toimintakeskuksissa jne.?” Aloin ajatella asiaa, että jossainhan he tosiaan ovat. Jossain ja kaikkialla, ihan täällä meidän keskellämmme. On keinotekoisia ajatella, että yhteiskunta olisi kuin jokin talo, jonka ulkopuolella tai sisäpuolella ollaan. Ajattelen, ettei ole olemassa mitään ”rajaa” tai ”hetkeä” jolloin ihminen asettuu yhteiskunnan sisäpuolelle tai ulkopuolelle. Kyse on paljon enemmästä. Tästä syystä myös desistanssiprosessi on pitkä ja moniulotteinen. Rikoksista irti -verkostossa on jäseniä, joiden viimeisimmästä tuomiosta on aikaa yli kymmenen vuotta ja heitä, jotka ovat irrottautuneet kuukausia sitten. Verkoston toiminta vaihtelee jäsenten toiveiden ja tarpeiden mukaan, mutta olennaista on yhteistyö ja esimerkiksi rikostaustaisten aseman edistäminen muun muassa työllistymisen osalta.

Yksi huomion arvoinen muisto muutokseni alkuvaiheesta on se, kuinka valtavan paljon vääriä uskomuksia oli tästä ”tavallisesta” elämästä. Luulin että jos opiskelen ammatin niin minusta tulee heti ammattilainen ja tienaan hyvin ja saan helposti työpaikan, mutta totuus oli jotain aivan muuta. Sekin vaatii nöyryyttä, kun huomaa ettei asiat mene ihan niin kuin on kuvitellut, että osaa sopeutua.

Siviilissä työskennellessä työntekijä voi tasoittaa tietä monessa kohtaa, auttamalla konkreettisissa asioissa, mutta myös pelaillen omia kokemuksiaan siitä millaista on elää niin sanottua tavallista elämää.

Jossain vaiheessa kuitenkin, kun riemu oli muuttunut hämmennykseksi ja siitä järkytykseksi, aloin saada otetta arjen haasteista ja pääsin töihin. Melko nopeasti huomasin, että minulla oli joissain asioissa hyvinkin erilaisia näkökulmia verrattuna ammattilaisiin. Opiskelin oppisopimuksella mielenterveys- ja päihdetyön ammattitutkintoa ja työllistyin suoraan opintojen jälkeen. Ensin ajattelin, että eihän tästä tule mitään, kun näen jatkuvasti asiat näin eri kantilta, kunnes ymmärsin, että tietenkin minulla on erilainen lähestymistapa kuin puhtaasti ammattilaisella, koska minulla on oma kokemus mielenterveys-, päihde- ja rikosmaailmasta.

Ensin työskentely tuntui hankalalta koska työparini Romanifoorumilla ei ollut koskaan työskennellyt kokemusasiantuntijan kanssa, mutta kun me kumpikin oivallettiin se laajuus ja mahdollisuudet siinä, että pystymme yhdessä hahmottamaan kehitettävän kohteen kokonaisuutta aivan käsittämättömän paljon paremmin yhdessä, niin saimme todella aikaan jotain vaikuttavaa. Kehitimme kokemuspohjaisen kognitiivisen kuntoutusmallin rikoksilla oireileville romaneille, eikä sellaista ollut koskaan aikaisemmin tehty. Huomasimme että täydennämme toisiamme niin taidoiltamme kuin myös henkisellä tasolla voimaantumisen toisistamme ja saaden rohkeutta ja uskallusta lähteä vastamaan isoon haasteeseen.

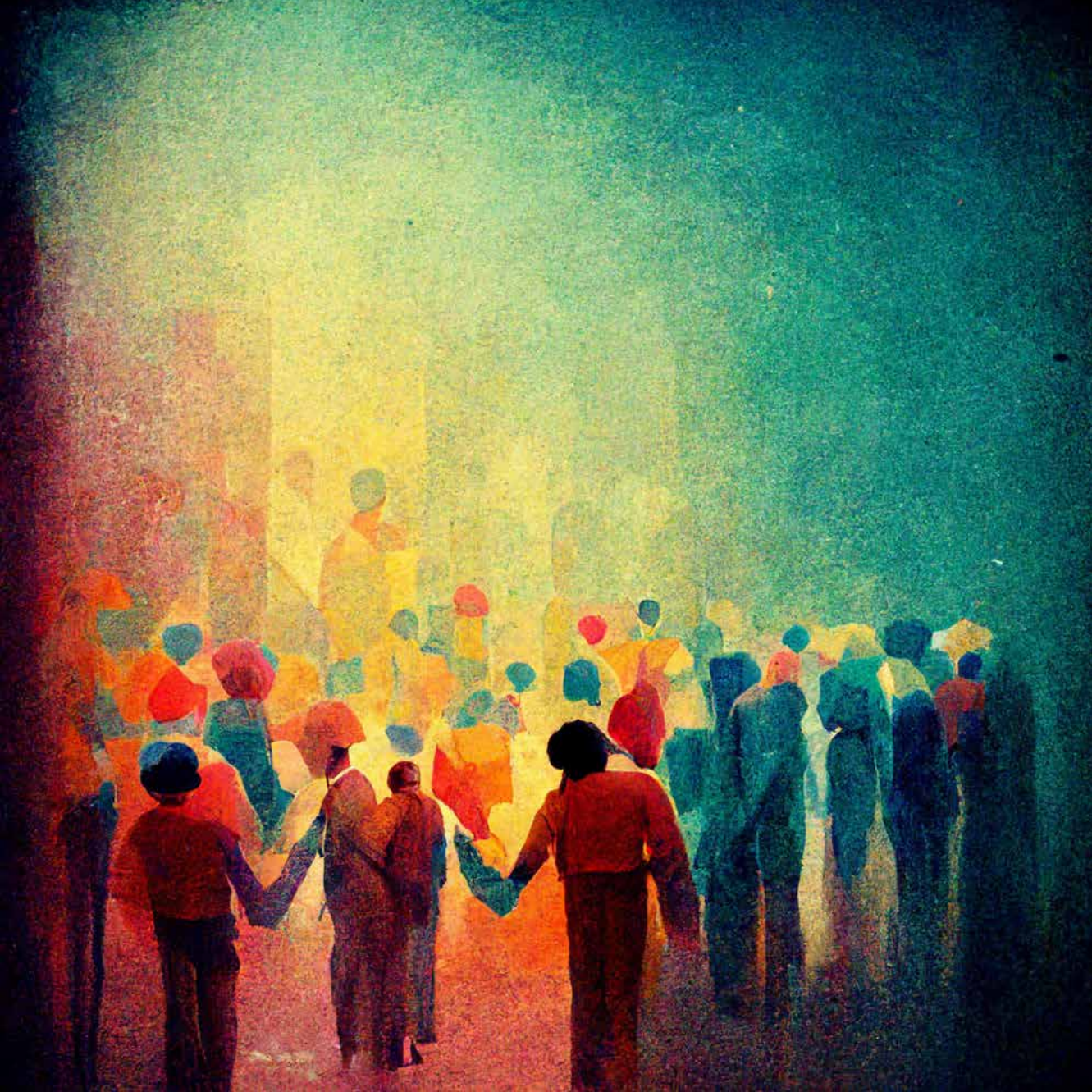
Näen oman kokemusasiantuntijuuteni ehdottomasti voimavaraksi myös työssä, jota nyt teen. Olen siis kehittänyt menetelmän tukemaan rikollisuudesta irtautumista ja saanut rahoituksen sen kehittämiseksi edelleen ja tittelinä on Väkivalta- ja rikostyön koordinaattori eli koordinoin SRF:n rikostyötä ja nyt hankkeessamme on kaksi työn tekijää: Aivan rautainen ammattilainen projektipäällikkönä, jolla on omat vastualueensa joissa hän on hyvä, ja minulla omat vastualueeni joissa minä olen todella hyvä.

Työparimallissa on parhaimmillaan kyse siitä, että molemmat osapuolet pääsevät hyödyntämään omia vahvuuksiaan ja työskentelemään niiden kautta ja tästä kokonaisuudesta muodostuu jaettua asiantuntijuutta. Erityisesti rikoserityisessä työssä kokemustiedosta on oman kokemuksen mukaan korvaamatonta hyötyä. Työparityöhön kasvaminen on kuitenkin prosessi niin työparille kuin koko organisaatiollekin.

Olemme omien työparieni (kokemusasiantuntijoiden) kanssa kuitenkin todenneet, että olisi hassua ajatella, ettei ammattilaisella ole kokemusta mistään. Ammattilaisella ei ole omakohtaista kokemusta, mutta toisaalta hänellä voi olla toisesta näkökulmasta kokemusta kymmenien tai satojen rikollisuudesta irtaantuneiden prosesseista vierellä kulkijan ja näkijän roolista. Tai toisaalta ammattilaisilla on kokemusta esimerkiksi yhteiskunnan jäsenenä toimimisesta tai vanhemmuudesta ja niin edelleen. Ehkä kysymys onkin osittain myös siitä, miten jaamme näitä kokemuksia ja peilejä toisillemme. On selvää, että työparimallilla voimme tarjota asiakkaille sekä ”elävän esimerkin muutoksesta” että ammatillista tukea.

Koen ajoittain edelleenkin olevani niin kuin jossain Picasson tai Salvador Dalin maalauksessa, mutta se ei enää niin häiritse. Koen vain olevani osa taideteosta, joka ei ehkä ollut alussa juuri sellaista taidetta kuin lapsena haaveilin elämäni olevan, mutta nyt viihdyn ja rakastan elämäni.

8 Kakkua ja kohtaamisia - sosiaalisen vuorovaikutuksen moninaiset merkitykset

Eeva Järveläinen & Miisa Lohi

VUOROVAIKUTUSKAKKUUN TARVITAAN LIUTA eri raaka-aineita ja kakun tekoon osaavia tekijöitä, jotta saavutettaisiin paras mahdollinen lopputulos. Onnistuneeseen vuorovaikutuskakkuun tarvitaan aineisosina arvostavaa, kunnioittavaa ja aitoa ihminen ihmisenä -kohtaamista, mutta myös vuorovaikutuksessa olevien osapuolien omista ennakkoluuloista luopumista. Ajoittain vuorovaikutuskakkuun sujahtaa vääriäkin raaka-aineita, mikä saa kakun maistumaan pahalta tai jopa pursuttamaan taikinan yli laitojen. Nämä väärät raaka-aineet usein liittyvät aiempiin huonoihin ja epäonnistuneisiin kohtaamisiin, jolloin ihminen ei ole tullut kuuluksi. Taikinan ylipaisuminen voi johtua myös tilanteista, joihin liittyy valtaa tai kontrollia, jotka tuovat omat jännitteensä kohtaamisiin. Ihmisten persoonalliset tavat kohdata voivat vaihdella tai eriviinä jopa törmätä, jolloin yhteisen sävelen löytäminen edellyttää yhteistyötä. Siksi onkin tärkeää tarkastella, mitä kohtaamisessa tapahtuu, mitä itse kukin kokkina tuo mukanaan raaka-aineina tähän reseptiin ja miten voi omalla kohtaamisellaan vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun.

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisella reseptillä saadaan aikaan sellainen vuorovaikutuskakku, joka tukee rikoshistorian omaavien ihmisten rikollisuudesta irrottautumista, ja miten erilaiset vuorovaikutustilanteisiin liittyvät jännitteet on mahdollista ymmärtää ja ylittää. Tulososion näkökulmat pohjautuvat väitöskirjatutkimukseni tuloksiin (Järveläinen, 2022; Järveläinen & Rantanen, 2019; Järveläinen & Rantanen, 2021a; Järveläinen ym., 2021b), joissa selvitin asiakas- ja työntekijähaastatteluiden avulla, mitä merkityksiä Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) työntekijät (n=11) ja rikoshistorian omaavat asiakkaat (n=26) antavat asiakkaan ja työntekijän väliselle sosiaaliselle vuorovaikutukselle. Haastatellut Risen työntekijät vastasivat valvotun koevapauden (VKV) valmistelusta ja valvonnasta. Haastatellut asiakkaat joko suorittivat VKV:ta tai olivat

olleet aiemmin VKV:ssa, lisäksi heillä oli kokemusta sosiaalityöstä. Kommenttipuheenvuorossaan väitöskirjan tuloksia reflektoi kokemusasiantuntija Miisa, joka pohtii omien kokemusten valossa kohtaamisten ja vuorovaikutuksen merkitystä hänen rikollisuudesta irrottautumisen kannalta valvotun koevapauden aikana.

SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMISEN TUKEMISESSÄ

Väitöskirjatutkimuksessani sosiaalinen vuorovaikutus näyttäytyi merkityksellisenä asiakkaiden rikollisuudesta irrottautumisen kannalta. VKV:n aikana haastateltavat asiakkaat kohtasivat eri sosiaalialan ammattilaisia, jotka työskentelivät rikosseuraamusesimiehinä, erityisohjaajina, tukipartio-ohjaajina, järjestötyöntekijöinä ja kunnan sosiaalityöntekijöinä. Monet haastatellut asiakkaat toivat esiin, että sellaiset sosiaalialan ammattilaiset, jotka kohtasivat heitä arvostaen, hoitivat määrätietoisesti heidän asioitaan, asettivat heille rajat ja rohkeasti puhuivat asioista heille suoraan, olivat merkityksellisiä heidän desistanssin eli rikollisuudesta irrottautumisen kannalta.

Monet haastatelluista asiakkaista suorittivat VKV:ta ja siihen liittyvää toimintavelvoitetta kolmannen sektorin paikoissa, joissa toimintavelvoitteen sisältöön kuului kuntoutusta, kuntouttavaa tai tuettua työtointa, tuettua asumista, vertaisryhmiä, harrastetoimintaa tai muuta sosiaalista kuntoutumista edistävää toimintaa. Monet toivatkin esiin, että järjestössä suoritettu toimintavelvoite sekä sieltä saatu järjestötyöntekijöiden ja vertaisten tarjoama tuki muodostivat toimivan kokonaisuuden, minkä avulla rikokseton ja päihteetön elämä oli mahdollista. Tällä saadulla monitoimijaisella sosiaalisella tuella on suuri merkitys heidän desistanssinsa tukemisessa.

Haastatellut asiakkaat pohtivat myös vankilan digitalisaatioon liittyviä kysymyksiä. Tänä päivänä yhteiskunnan palvelut ovat digitalisoituneet ja sähköisen asiointin mahdollisuudet ovat lisääntyneet vankiloissa. Monet haastattelemani henkilöt kokivat, että mahdollisuudella vankeuden aikana käyttää sähköisiä palveluita ja hoitaa omia siviiliasioita jo ennen vapautumista olisi keskeinen merkitys heidän yhteiskuntaan kiinnittymisensä kannalta. Kuitenkin sähköisten palveluiden käyttöön liitettiin ahdistusta ja turhautuneisuutta, mikäli omat digitaidot olivat puutteelliset. Tässä kohden vankilan työntekijöiltä saatu kasvokkainen tuki ja perehdyttäminen sähköisten palveluiden käyttöön oli tärkeässä asemassa. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että sellaiset kasvokkain kohtaamiset työntekijöiden kanssa olivat tärkeitä, joissa oli mahdollisuus keskustella omista asioista ja saada tukea oman päihteettömän ja rikoksettoman elämän tavoitteluun. Täten kasvokkain kohtaamiset koettiin tärkeinä sähköisten palveluiden rinnalla.

ARJEN VUOROVAIKUTUKSEN JA KOHTAAMISTEN MERKITYKSET

Väitöstutkimuksessani myös arjen vuorovaikutus ja arkiset kohtaamiset saivat monia merkityksiä. Haastattelemani Risen tukipartio-ohjaajat korostivat, että kohtaamisissa asiakasta arvostava kohtaaminen ja jutustelu arkisista asioista oli keskeisessä asemassa, ja he rakensivat sen kautta luottamuksellista suhdetta asiakkaisiinsa. Tämän tyyppinen kohtaaminen auttoi konfliktitilanteissa purkamaan jännitteitä, ja myös VKV:ssa olevat henkilöt pystyivät säilyttämään kasvonsa tilanteessa. Usein tilanteet ratkottiin rauhallisella jämäkkyydellä ja puhumisella. Arvostavalla kohtamisella työntekijät edistivät työ- ja laitosturvallisuutta.

Arkinen vuorovaikutus sai myös toisenlaisia merkityksiä, kun haastatellut asiakkaat kohtasivat työntekijöitä ollessaan vankilassa. Vankilakulttuuriin ja -toimintatapoihin usein liitettiin vankiyhteisön keskuudessa,

ettei vankilan työntekijöiden kanssa ollut suotavaa keskustella. Jos näin toimi, tämä aiheutti helposti epäluuloja vankitoverien keskuudessa. Haastateltavat asiakkaat korostivatkin, että näitä arkisia vuorovaikutustilanteita pyrittiin toisaalta välttämään vasikaksi leimaantumisen pelossa.

Asiakashaastatteluisuissa tuotiin esiin asiakas-työntekijäsuhteessa sitoutuneiden sosiaalialan ammattilaisten satunnaiset rajanylitykset, joissa he astuivat viranomaisroolistaan sivuun ja kohtasivat heidät ihminen ihmisenä. Nämä ammattilaiset, jotka työskentelivät Risellä tai julkisessa sosiaalityössä, olivat muodostuneet näille asiakkaille todella tärkeiksi, ja he olivat usein olleet asiakkaitensa elämässä mukana pitkään. He ymmärsivät asiakkaitensa elämäntilanteet ja tarjosivat heille kokonaisvaltaista tukea. He juhlistivat asiakkaitensa saavutuksia yhdessä heidän kanssaan, kun he saavuttivat suuria virstanpylväitä elämässään (esimerkiksi oman ensimmäisen asunnon saaminen). Näiden ammattilaisten humaani kohtaaminen nostettiin merkityksellisenä esiin uuden identiteetin rakentumisen kannalta. Ammattilaisten pyyteetön auttaminen ja motivointi auttoi heitä näkemään itsensä positiivisessa valossa, mikä loi heihin uskoa heidän tavoitellessaan rikoksetonta ja päihteetöntä elämää.

KONTROLLIN MONET MERKITYKSET

Rikosseuraamusalan perustehtävä on jo lähtökohtaisesti ristiriitainen. Rikosseuraamuksien suorittamiseen liittyy tuen ja kontrollin elementit, joissa päämääränä on yhtäältä rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan integroitumisen tukeminen, mutta toisaalta seuraamusten täytäntöönpanon valvominen. VKV:n aikana ja vapautumisen jälkeen vapautuva usein tarvitsee taloudellista ja sosiaalista tukea sosiaalityöstä. Vastaavanlaisesti sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään liittyy tuen ja kontrollin jännitteet. Sekä rikosseuraamusalalla että sosiaalityössä kontrolli ja valta-asema ovat läsnä toimintaympäristöissä, työntekijöiden työnkuissa ja organisaation toimintakulttuureissa. Kontrollin olemassaolo tuo omat jännitteensä näihin viranomaiskohtaisiin ja vuorovaikutustilanteisiin.

Väitöstutkimuksen haastatteluissa kontrolli sai moninaisia merkityksiä. Monet haastatellut asiakkaat kokivat, että VKV:een kuuluva valvonta kuului pakollisena pahana asiaan ja tukipartio-ohjaajien toteuttamat päihdetestaukset tukivat heidän päihteettömyyttään. Täten valvonta näyttäytyi asiakkaille tukena. Työntekijähaastatteluissa tuli esiin, että kohtaamistilanteissa sosiaalinen vuorovaikutus toimi kontrollin keinona, jolloin työntekijän arvostavalla kohtamisella oli mahdollista ylittää jännitteitä. Toisaalta asiakashaastatteluissa tuotiin esiin etenkin vankilassa tapahtuvia tilanteita, joissa valvontahenkilöstön liiallinen kontrolli johti asiakkaan vastareaktioihin ja taisteluun toimijuudesta.

Haastatelluilla asiakkaila oli kokemusta myös julkisesta sosiaalityöstä elämänsä aikana. Monille oli muodostunut hyvä suhde omaan sosiaalityöntekijään. Kuitenkin toimeentulotuen siirtyminen julkisesta sosiaalityöstä Kelalle aiheutti kyseisessä asiakasryhmässä pudokkuutta. Yllättävänä seikkana tulikin esiin, että yli puolelta puuttui kontakti sosiaalityöhön VKV:n aikana. Kokemukset sosiaalityöntekijöiden kohtaamisista jakoivat haastateltavien mielipiteet. Haastateltavien kommentoissa sosiaalityö näyttäytyi ajoittain byrookraattisena ja kohtaamiset sosiaalityöntekijöiden kanssa jäivät pinnallisiksi ja muodollisiksi, mikä ei tarjonnut riittävästi tukea rikollisuudesta irrottautumiseen.

SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYKSET

Sosiaalinen vuorovaikutus sai monia merkityksiä väitöstutkimuksessa. Aiempien kansainvälisten tutkimusten mukaan asiakas-työntekijäsuhde on keskeisessä asemassa desistanssin eli rikollisuudesta irrottautumisen tukemisessa (Burnett & McNeill 2005; Farrall 2002; McCulloch 2005; Shapland et al. 2012; Järveläinen ym. 2021b). Andvig ym. (2021) tuovat esiin, että vastavuoroisen asiakastyöntekijäsuhteen avulla vahvistetaan asiakkaan tasa-arvoisuuden, kunnioittamisen ja luottamuksen tunteita. Asiakkaan kuulluksi tuleminen tunneperustuukin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän muodostamaan liittoon (kts. Lee ym. 2019; Rostila 2017; Valokivi 2004). Järveläisen väitöstutkimuksessa (2022) sosiaalinen vuorovaikutus sai monia erilaisia merkityksiä ja asemoitui eri tavoin sosiaalityön ja rikosseuraamusalan toimintaympäristöissä. Sosiaalinen vuorovaikutus näytettyi merkittävänä asiakkaan rikollisuudesta irrottautumisessa, jota tukivat määrätietoiset ja sitoutuneet sosiaalialan ammattilaiset suoralla vuorovaikutuksellaan ja auttamisellaan (kts. myös Fox 2022; Kirkwood 2021; McNeill & Shinkel 2016; Shapland ym. 2012). Myös järjestöjen ja vertaisten tarjoama kokonaisvaltainen tuki osoittautui tärkeäksi rikoksettoman elämän opettelun kannalta (kts. esim. Kaufman 2015; Weaver & McNeill 2012; Croux ym. 2021). Vankilan työntekijöiden kanssa kasvokkain käydyt keskustelut koettiin merkityksellisinä, mitä mahdollinen sähköinen asiointi yhteiskunnan muiden viranomaisten kanssa jo vankeusaikana täydensi (Järveläinen ym., 2021a).

Väitöstutkimuksessa arkinen vuorovaikutus osoittautui asiakkaille merkitykselliseksi heidän kuulluksi tulemisensa kannalta (kts. mm. Kulmala ym. 2003; Lee ym. 2019; Natland 2015; Rostila 2017). Työntekijöiden arvostava ja humaani kohtaaminen tuki arjessa pärjäämistä sekä auttoi asiakkaita näkemään itsensä positiivisemmassa valossa. Toisaalta vankilassa näitä arkisia vuorovaikutustilanteita haluttiin välttää mahdollisen vasikaksi leimaantumisen takia. Viime vuosina tähän kohtaamisen kulttuuriin on tullut muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen lanseeraaman lähityön (kts. mm. Ylisassi ym. 2016) myötä, ja tänä päivänä on varsin hyväksyttävää keskustella vankilan henkilökunnan kanssa avoimesti arkisista asioista. Lisäksi asiakas-työntekijäsuhteessa sitoutuneen sosiaalialan ammattilaisen satunnaiset rajanylitykset ja heidän tarjoama kokonaisvaltainen tuki näyttöytyi merkityksellisenä heidän asiakkailleen (kts. esim. Reamer 2019), etenkin näiden uuden identiteetin rakentumisen näkökulmasta (Järveläinen ym. 2021b).

Usein rikosseuraamusalan toimintaympäristöihin liittyy kontrollin olemassaolon myötä jännitteisiä kohtaamisia. Rikoshistorian omaavat ihmiset ovat rikosseuraamusasiakkaina kohdanneet oman elämänsä aikana erilaisia konflikteja tai valta-asetelman liittyviä tilanteita, joista on muodostunut tietty suhtautuminen eri viranomaisia kohtaan (kts. mm. Salovaara 2021; Valokivi 2004). Väitöskirjatutkimuksessa kontrolli saikin moninaisia merkityksiä kohtaamisissa. Yleisesti VKV:een liittyvä kontrolli ja siihen liittyvä päihdetestaus näytettyivät asiakkaille tukena heidän päihteettömyydelle. Työntekijöiden sosiaalinen vuorovaikutus toimi myös eräänlaisena kontrollin keinona, jossa arvostavalla kohtaamisella purettiin jännitteisiä kohtaamisia ja luotiin työ- ja laitosturvallisuutta (kts. esim. Crewe ym. 2015). Asiakas-työntekijäsuhteeseen liittyviä kontrolliin liittyviä jännitteitä onkin mahdollista ylittää arkisen vuorovaikutuksen kautta (Kulmala et al. 2003). Väitöstutkimuksessa asiakkaiden näkemyksissä kontrolli liitettiin byrokraattiseen sosiaalityön kulttuuriin, joka rakensi muodollisia kohtaamisia. Toisaalta työntekijöiden osoittama liiallinen kontrolli johti asiakkaan vastareaktioihin ja taisteluun toimijuudesta (Järveläinen ym. 2021a).

KOMMENTTIPUHEENVUORO

Peilattessani artikkelissa esitetyjä tuloksia omaan kokemuksiini, omalla kohdallani oli merkityksellistä nimenomaan kunnioittava sekä sensitiivinen kohtaaminen. Olen mielettömän kiitollinen monelle ammattilaiselle, jotka tukivat uutta ja rikoksetonta elämääni. Vankilassaoloajalta muistan, kun vartija vei minut tupakalle matkasellistä. Totesin vartijalle, että nyt kaikki on menetetty. Vartija sanoi, että olet nuori ja sinulla on vielä elämä edessä tämän pysäytyksen jälkeen.

Toimintavelvoitteen asettaminen oli itsellä isossa roolissa. Pidän tärkeänä verkostojen luomista vankeusaikana valmiiksi koevapauteen. Työntekijöillä oli kasvot, ei ollut vain puhelinnumeroita mihin pitäisi soittaa vaikealla hetkellä. Pantaa nilkassa kuvailisin näin: oli rajoja ja oli rakkautta, jotka suojelivat vaikeilla hetkillä. En olisi ilman velvoitetta varmasti sitoutunut niin moniin työntekijöihin enkä verkostoitunut yhteiskuntaan.

Kyllä sen voi rehellisesti sanoa, että ihminen ihmiselle toimii. Jos halutaan saada ihmiset integroitumaan yhteiskuntaan, meidän pitää arvostaa heitä. Mieleen tulee entisestä elämästä myös paljon kohtauksia, joiden takia terveydenhuollon palveluihin on ahdistava mennä. Sieltäkin olen kyllä saanut nyt korjaavia kokemuksia. Tukipartion sekä vankilan työntekijöiden arkisista, välillä nopeistakin kohtauksista oli paljon hyötyä. Minulla ei ollut parhaat mahdolliset vuorovaikutustaidot ja pelkäsin katsoa ihmisiä silmiin. Kun oli näitä arkisia kohtauksia joka päivä omat taidot ja luottamus itseeni kasvoi sekä vaikutti positiivisesti minäkuvaani.

LOPUKSI

Miten näitä esitettyjä tuloksia ja kokemusasiantuntijan tuomia näkökulmia on mahdollisuus hyödyntää eri kohtaamistilanteissa ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentamisessa? Tuomion suorittamisen aikana, vapautumisvaiheessa sekä arjessaan rikoshistorian omaavat ihmiset kohtaavat eri ammattiryhmiin kuuluvia ammattilaisia. Näissä kohtaamisissa on läsnä molempien osapuolien henkilökohtaiset kokemukset aiemmista kohtaamisista sekä oma persoonallinen tapa kohdata toinen ihminen. Kohtaamisiin saattaa liittyä jännitteitä, mikäli aiempiin kohtaamisiin on liittynyt epäonnistumisia, konflikteja tai asiatonta käytöstä. Nämä muovaavat ihmisen kokemusta kohdatuksi tulemisesta, millä on vaikutusta myös tuleviin kohtaamisiin. Täten onnistuneen vuorovaikutuskakun tekemisen kannalta onkin tärkeä ymmärtää, että jokainen kohtaaminen on merkityksellinen asiakkaan kuulluksi tulemisen, mutta erityisesti hänen rikollisuudesta irrottautumisen kannalta.

Arvostavat ja humaaniset arjen kohtaamiset sekä muutosta tukevat keskustelut ammattilaisten ja vertaisten kanssa auttavat rikoshistorian omaavia ihmisiä rakentamaan itselleen uutta identiteettiä ja näkemään itsensä osana yhteiskuntaa. Kohtaamisissa olevat jännitteet on mahdollista ylittää puhumalla. Omat aiemmat kokemukset kannattaa jättää taka-alalle, luopua ennakkoluuloista ja lähteä kohtaamisiin puhtaalta pöydältä. Vuorovaikutus on taitolaji – siksi sen rakentamista on tärkeä ymmärtää ja harjaannuttaa tätä taitoa – meidän kaikkien.

Lähteet

Andvig, E., Koffeld-Hamidane, S., Hanson Ausland, L. & Karlsson, B. 2021. Inmates' perceptions and experiences of how they were prepared for release from a Norwegian open prison. *Nordic Journal of Criminology*, 22(2), 203–220.

Burnett, R. & McNeill, F. 2005. The place of the officer–offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *The Journal of Community and Criminal Justice*, 52(3), 221–242.

Crewe, B., Lieblich, A. & Hulley, S. 2015. Staff-prisoner relationships, staff professionalism, and the use of authority in public- and private-sector prisons. *Law & Social Inquiry*, 40(2), 309–344.

Farrall, S. 2002. Desistance, change and probation supervision. In *Rethinking What Works with Offenders* (pp. 173–192).

Fox, K. J. 2022. Desistance frameworks. *Aggression and Violent Behavior*, 63, 101684.

Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. & Rudolph, J. L. 2002. Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990–1064.

Järveläinen, E. 2022. The multiple meanings of social interaction – Rhetoric analysis on the significance of social interaction between social work professionals and people with a history of crime. Doctoral dissertation. University of Eastern Finland. Publications of the University of Eastern Finland.

Järveläinen, E. & Rantanen, T. 2021a. Incarcerated people's challenges for digital inclusion in Finnish prisons. *Nordic Journal of Criminology*, 22(2), 240–259. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2020.1819092>

Järveläinen, E., Rantanen, T. & Toikko, T. 2021b. Meanings of a client–employee relationship in social work: Clients' perspectives on desisting from crime. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1981984>

Järveläinen, E. & Rantanen, T. 2019. Social interaction between employee and offender in supervised probationary freedom in Finland. *Nordic Journal of Criminology*, 20(2), 1–19. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2019.1637093>

Kaufman, N. 2015. Prisoner incorporation: The work of the state and non-governmental organizations. *Theoretical Criminology*, 19(4), 534–553.

Kirkwood, S. 2021. 'A wee kick up the arse': Mentoring, motivation and desistance from crime. *Criminology & Criminal Justice*, 1–17.

Kulmala, A., Valokivi, H. & Vanhala, A. 2003. Sosiaalityön kohtaamia asiakkaiden kertomana. Teoksessa M. Satka, A. Pohjola, & M. Rajavaara (Eds.), *Sosiaalityö ja vaikuttaminen* (pp. 126–147). Sophi.

Lee, E., Herschman, J. & Johnstone, M. 2019. How to convey social workers' understanding to clients in everyday interactions? Toward epistemic justice. *Social Work Education*, 38(4), 485–502.

McCulloch, T. 2005. Probation, social context and desistance: Retracing the relationship. *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice*, 52(1), 8–22.

McNeill, F. & Schinkel, M. 2016. Prisons and desistance. In Y. Jewkes, B. Crewe, & J. Bennett (Eds.), *Handbook on prisons* (2nd ed., pp. 607–621). Routledge.

Reamer, F. G. 2019. Boundary issues and dual relationships in social work. A global perspective. In S. M. Marson & R. E. McKinney (Eds.), *The Routledge Handbook of Social Work Ethics and Values* (1st ed., pp. 157–164). Routledge.

Salovaara, U. 2020. Incarcerated women, welfare services and the process of re-entering society in Finland. In M. Kuronen, E. Virokannas, & U. Salovaara (Eds.), *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems* (1st ed., pp. 84–95). Routledge.

Shapland, J., Bottoms, A., Farrall, S., McNeill, F., Priede, C. & Robinson, G. 2012. Quality of probation supervision – A literature review. Centre for Criminological Research. University of Sheffield. Occasional Paper 3.

Smith, M. 2020. Recognising strategy and tactics in constructing and working with involuntary social work clients. *Australian Social Work*, 73(3), 321–333.

Valokivi, H. 2004. Lainrikköjen ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen, & A. Kulmala (Eds.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (pp. 115–133). Helsinki: Gaudeamus.

Weaver, B. & McNeill, F. 2012. Managing cases or supporting change? Some implications of desistance research for case management. *EuroVista: Probation and Community Justice*, 2(2), 97–108.

Ylisassi, H., Seppänen, L., Uusitalo, H., Kalavainen, S. & Piispanen, P. 2016. Aktivoiva lähityö: vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä. *Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja*, 2. Rikosseuraamuslaitos.

9 Kakkureseptien vaikuttavuus

Teemu Rantanen & Tepi Salo

RIKOSSEURAAMUSTEN YHTEYDESSÄ PUHUTAAN paljon vaikuttavuudesta. Vaikuttavuus on sanana hankala ja se voidaan ymmärtää eri tavoin. Usein erotetaan toisistaan välittömät tulokset, lyhyen aikavälin vaikutukset ja varsinainen vaikuttavuus. Kun puhutaan vaikuttavuudesta, näkökulma on usein laaja. Silloin puhutaan pitkän aikavälin muutoksesta tai jopa yhteiskunnallisesta tasosta.

Yhteiskuntatieteellisen alan tutkijoiden keskuudessa vaikuttavuuteen on usein suhtauduttu kriittisesti. Vaikuttavuuden korostumista on pidetty osana uutta julkisjohtamista, jota puolestaan on pidetty yhtenä keskeisenä tapana ajaa alas hyvinvointivaltiota ja sen palveluita. Lisäksi vaikuttavuuden tutkimista on pidetty turhana tai jopa haitallisena. (Kotiranta & Mäntysaari 2017.) Rikosseuraamusalalla sitä vastoin vaikuttavuuteen ja sen tutkimiseen on suhtauduttu selvästi suopeammin.

Pyrkimys vaikuttavuuteen onkin rikosseuraamusalan yksi keskeinen päämäärä. Se voi tarkoittaa monia eri asioita. Rikosseuraamuslaitoksen Strategiakartassa 2022–2025 esitetään kolme vaikuttavuustavoitetta: (1) Valmennamme asiakkaita rikoksettomaan elämäntapaan, (2) huolehdimme turvallisuudesta rangaistusten täytäntöönpanossa ja edistämme yhteiskunnan turvallisuutta ja (3) toiminnassamme toteutuu oikeusturva ja yhdenvertainen kohtelu (Rikosseuraamuslaitos 2022a). Siten pyrkimys vaikuttavuuteen kattaa periaatteessa koko rikosseuraamusalan toiminnan rangaistusten lainmukaisesta täytäntöönpanosta asiakkaiden valmentamiseen.

Vaikuttavuuden merkityksen korostumiselle on monia syitä. Yhtäältä pyritään vankiluvun vähentämiseen ja taloudellisiin säästöihin. Toisaalta pyrkimyksenä on lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Näiden lisäksi pyritään helpottamaan rangaistustaan suorittavan henkilön paluuta yhteiskuntaan täysivaltaiseksi kansalaiseksi. Yhtenä keinona tähän on kuntoutus.

Vaikuttavan kuntoutuksen reseptiä on usein etsitty kognitiivis-behavioraalisen teorian suunnasta. Tällöin oletetaan, että rikollisen käyttäytymisen taustalla on joitakin opittuja ajattelu- ja reagointimalleja. Näiden

tunnistamisen ja uusien ajattelu- ja reagointimallien opetteluun kautta voidaan sitten muuttaa käyttäytymistä siten, että myös rikollinen käyttäytyminen loppuu. Esimerkkinä tästä on se, että kuntoutuksen kautta voidaan opetella uudenlaisia tapoja käsitellä turhautumisen ja suuttumuksen tunteita, jotta ne eivät ilmenisi väkivaltaisena käyttäytymisenä.

Kognitiivis-behavioraalisen teorian pohjalta on kehitetty useita reseptejä rikollisen käyttäytymisen lopettamiseksi. Tyypillisesti nämä ovat tutkimukseen perustuvia ja ohjekirjan muotoon kirjattuja kuntouttavia ohjelmia, jotka toteutetaan ryhmämuotoisesti. Ohjelmien kesto voi vaihdella ja samoin se, pyritäänkö ohjelmalla vaikuttamaan yleisiin ajatteluvalmiuksiin vai ehkäisemään juuri tietynlaisia rikoksia. Esimerkiksi väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisyyn on kehitetty omat reseptinsä.

Olen omassa kuntoutumisessani huomannut, että on ollut merkittävää tunnista itselle haitalliset käyttäytymis- ja ajatusmallit, ja ennen kaikkea opetella niistä pois. Tähän erilaiset ohjelmat ovat oikea työkalu. Tällöin on kuitenkin oltava halukkuus muuttua, ja vielä tärkeämpänä kyky alkaa kyseenalaistamaan omaa toimintaa ja sen mielekkyyttä, löytää ymmärrys oman toiminnan osuudelle, ja olla valmis ottamaan apua vastaan.

Itse hieman oudoksun ajatusta, että ohjelmia tarjotaan reseptinä jokaiselle, ajatuksella että muutoshalukkuus alkaisi heräämään kun puhutaan riittävästi muutostyönteisesti. Itse en ollut lähtökohtaisesti valmis mihinkään ulkoa tulevaan ennen kuin olin riittävästi itse kokenut toimintani haittoja eli löytänyt oman pohjani. Uskon että yhden tai muutaman yleisohjelman tilalla tulisi ennemmin olla tilaa ja mahdollisuutta ottaa yksilölliset tarpeet huomioon ja tarjota erilaisia tapoja herättää muutoshalukkuutta keskustelujen, itsetutkiskelun sekä vertaisten ja ammattilaisten avulla. Itsehoito-ohjelmat eivät saisi olla portti avolaitokseen: jos ohjelma nähdään vain reittinä etuisuuksiin, niihin osallistuu porukkaa toisenlaisista motiiveista kuin muutoshalukkuudesta, ja tällöin on vaarana ryhmän ilmapiirin vaarantuminen: ei uskalleta ottaa esiin asioita, joilla on todellisuudessa iso merkitys kun päihde- ja rikosmaailmasta halutaan irrottautua. - Kokemusasiantuntija Tepi Salon reflektointia

Usein vaikuttavuus liitetään nimenomaan uusintarikollisuuden riskiin. Tätä puolestaan tutkitaan tilastollisesti. Voidaan esimerkiksi verrata johonkin kuntouttavaan ohjelmaan osallistuneiden henkilöiden rikoksen uusimisriskiä tietyn ajan kuluessa verrattuna niihin, jotka eivät ole osallistuneet ohjelmiin (Tyni 2015).

Tilastollisia vaikuttavuustutkimuksia koskevat tutkimustulokset ovat osittain ristiriitaisia. Esimerkiksi useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että Suomessakin yleisesti käytetyn kuntouttavan yleisohjelman, Cognitive Skills -ohjelman avulla voidaan vähentää uusintarikollisuutta. Toisaalta Tynin, Keinäsen ja Kipinoisen (2014) suomalaisen tutkimuksen mukaan tämän ohjelman suorittaneiden ja vertailuryhmän välillä ei ollut merkittäviä eroja rikosten uusimisessa. Ristiriitaisten tulosten taustalla voi olla monia syitä. Tyni ym. korostavat, että kuntoutusohjelman ohjaajien koulutukseen ja tukeen sekä sopivien vankien rekrytointiin on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomioita.

Nämä tulokset eivät tietenkään tarkoita sitä, että kuntouttavat ohjelmat tulisi hylätä. Mutta vaikuttaa siltä, että niiden reseptit eivät automaattisesti takaa vaikuttavuutta. Olennaista on kiinnittää huomiota laadunvalvontaan. Onkin todettava, että pelkkä resepti ei riitä, vaan tarvitaan myös osaava leipuri.

Voidaan kysyä, ovatko kuntouttavat ohjelmat ensisijainen tapa vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Viimeisten vuosien aikana laajentunut desistanssitutkimus painottaa, että rikollisuudesta irrottautuminen on

prosessi, joka on usein pitkäkestoinen. Rikosten tekemisen lopettamisen lisäksi se edellyttää uudenlaisen identiteetin rakentamista ja yhteiskuntaan integroitumista. Tästä näkökulmasta katsottuna vaikuttavuutta on tarkasteltava yksittäistä kuntoutusohjelmaa laajemmasta näkökulmasta. Ei riitä, että vankeusaikana on mahdollisuus kuntoutukseen, vaan keskeistä on myös se, mitä tapahtuu vankeuden jälkeen.

Itselläni prosessi irrottautumiseen kesti lähes 13 vuotta. Tänä aikana suoritin vielä kaksi tuomioita, joista vankeudessa vietin 7,5 vuotta. Ensimmäinen vaihe oli luopuminen väkivallasta. Toinen vaihe oli luopuminen osasta ystäväpiiriä. Kolmas vaihe oli vaikein, mutta nyt alkoi oikeasti tapahtumaan enemmän. Se oli luopuminen päihteiden käytöstä, ja päihteitä käyttävistä sekä rikoksia tekevistä ihmisistä. Koko tämän prosessin myötä identiteetti oli muutoksessa, ja aidosti oman uuden identiteetin rakentaminen oli mahdollista, kun päihteet ja haitalliset ihmissuhteet eivät enää sumentaneet todellisuutta.

Viimeaikaisessa rikosseuraamusalan kehittämistyössä on kiinnitetty erityistä huomiota asteittaiseen vapautumiseen. Tästä yhtenä esimerkkinä on valvottu koevapaus, johon vanki voidaan sijoittaa aikaisintaan 6 kuukautta ennen siirtymistä ehdonalaan vapauteen. Valvottu koevapauden aikana henkilö asuu kotonaan tai muussa määritellyssä paikassa ja häntä valvotaan sähköisesti ja muulla tavoin. Esimerkiksi valvontatapaukset ja päihdetestaukset ovat osa siihen liittyvää valvontaa. Lisäksi siihen sisältyy toimintavelvoite, joka voi olla työtä, koulutusta tai kuntoutusta.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastot osoittavat, että valvottu koevapauden kautta vapautuneiden uusi-
misriski kolmen tai viiden vuoden aikana on huomattavan pieni suhteessa kaikkiin vapautuneisiin vankeihin. Vankilasta valvottu koevapauden kautta vapautuneiden kohdalla uusimisriski (vankilaan, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen) oli vuoden 2021 tietojen mukaan 37,5 %, kun vastaava luku oli kaikilla vapautuneilla vangeilla 54,3 % (Rikosseuraamuslaitos 2022b, 23). Ero on merkittävä. Toisaalta ero voi selittyä valvottu koevapauden kautta vapautuneiden valikoitumisella (Rikosseuraamuslaitos 2022b, 25). Tilastotieto ei siis anna varmuutta siitä, että valvottu koevapaus on vaikuttava.

Ensimmäinen koevapauteni oli viimeinen vapautumiseni. Kuuden kuukauden koevapauden aikana olin työelämässä, ja valvonta toi tiettyä turvaa: oli oltava tiettyssä paikassa tiettyyn aikaan, ja päihteitä ei voinut käyttää. Omalla kohdallani kuitenkin jääräpäisytyeni ja kyvyttömyyteni rehellisesti tarkastella elämäni aiheutti vielä vapautumisen jälkeen ongelmia päihdekäytön kanssa. Uskon että jos olisin ollut kyvykäs ottamaan vastaan apua, esim. yhdyskuntaseuraamustoimiston käynnillä, olisin säästynyt kamppailemasta yksinani päihteiden kanssa. Hyvin suunniteltu koevapaus mahdollistaa kuntoutumisen myös muualla kuin vankilaympäristössä, jossa kuitenkin muutosilmapiiriä häiritsee vankilan arki ja sinne liittyvä alakulttuuri.

Mutta miten sitten vaikuttavuus käytännössä syntyy? Useat tutkimukset korostavat ihmisen oman motivaation merkitystä eli omaa halua päästä irti päihteistä ja rikoksista. Toisaalta korostetaan ulkoisten tekijöiden merkitystä. Erityisesti asunto ja riittävä toimeentulo ovat tässä välttämättömiä. Monille työllistyminen, koulutus tai mielekäs harrastaminen ovat keskeisiä osia tässä prosessissa. Samaten vertaisilta ja ammattilaisilta saadun tuen merkitys on ilmeinen. Vaikuttavuus edellyttääkin monien tekijöiden yhteisvaikutusta.

Vaikuttavuus ei synny viikossa tai kuukaudessa, vaan vaikuttavuudesta puhuminen edellyttää jopa vuosien aikajänteen. Suurin osa tästä ajasta on tavallista arkea. Se on erilaisia päivittäisiä ja viikoittain toistuvia rutiineja. Se voi sisältää työtä, opiskelua, harrastuksia, ihmisten tapaamista, ulkona liikkumista, television katselua tai muuta arkista toimintaa. Rikollisuudesta ja päihteistä irrottautuminen ei ole pelkästään yksi valinta, vaan se vaatii päivittäisiä valintoja sekä tasaisesta arjesta ja erilaisista arkisista vaikeuksista selviämistä. Vasta tätä kautta muodostuu vaikuttavuus.

Näyttää siltä, että vaikuttavuuteen ei ole yhtä reseptiä. Se, mikä auttaa yhtä henkilöä irrottautumaan rikoksista, ei välttämättä auta toista henkilöä. Jokaisen on löydettävä itselleen oma arki ja omat tukiverkostot. Työntekijät, vertaiset ja läheiset voivat tukea tässä prosessissa, mutta viime kädessä kyse on rikostaustaisen henkilön omasta prosessista.

Lähteet

Kotiranta, T. & Mäntysaari, M. 2017. Vaikuttavuus tulee ja menee – ja palaa taas takaisin. Teoksessa A. Tuulio-Henriksson, L. Kalliomaa-Puha, & P.-L. Rauhala (toim.), Harkittu, tutkittu, avoin : Marketta Rajavaaran juhlaKirja, 35-50. Kansaneläkelaitos. Viitattu 10.12.2022. <http://hdl.handle.net/10138/178926>

Rikosseuraamuslaitos. 2022a. Strategiakartta 2022 – 2025. Tavoitteet kaudelle 2022 – 2025. Vuoden 2022 toimenpiteet. Viitattu 10.12.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220704115903/HkfF8Xtk9/Strategiakartta_2022_-_2025_saavutettava_Valmis.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2022b. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2021. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2022. Viitattu 10.12.2022. https://rikosseuraamus.fi/material/collections/20220228151442/7XPhjOGkD/Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpaaatos_ ja_toimintakertomus_vuodelta_2021.pdf

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Viitattu 10.12.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/ICTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Tyni, S., Keinänen, A. & Kipinoinen K. 2014. Cognitive Skills -ohjelman vaikutukset vankien ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen: tulokset, ongelmat ja mahdollisuudet. Edilex. Teoksessa S. Tyni 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

10 Hyvän kakun lusikoimisesta ja lusimisesta

Janika Lindström & Kimmo Kumlander

TÄHÄN TEOKSEEN ON koottu eri näkökulmista kakkujen eli rikosseuraamusten asiantuntijoiden näkemyksiä ja kokemuksia kakun lusikoimisesta ja lusimisesta.

Muutama teema toistuu johdonmukaisesti teksteissä. Ensinnäkin kakun antamisen ja saamisen välinen jännite. Toisaalta on selkeät pelisäännöt, joiden pohjalta niitä kakkuja jaetaan. Se on yhteiskunnan tehtävä, ja jokainen meistä on osaltaan vaikuttamassa yhteisiin pelisääntöihin. Rajojen asettaminen ja niiden pitäminen on tärkeää, jotta kakkuja ei ylipäätään tarvitsisi antaa. Niihin pelisääntöihin nähden moni kokee päässeensä lopulta aika helpollakin kaikesta siitä, mitä on tehnyt, vaikka kakkua on tullut.

Sitten on se toinen puoli: Mikä kaikki on johtanut siihen, että sitä kakkua on tullut? Mikä siitä on oikeasti omaa valintaa, ja mikä on pitkä polku omaa traumahistoriaa tai addiktiosairautta tai muuta? Jos et siltä pohjalta pysty elämään osana yhteiskuntaa, yhteiskunta eristää sinut. Vaikka ei pohtisi syyllisyyttä sosiaalisena, moraalisenä tai muuna vastaavana käsitteenä, voi ainakin pohtia mitä tämän eristämisen aikana tulisi tapahtua tai tarjota vangille, jos tarkoitus on rankaisemisen lisäksi vaikuttaa siihen, että ihmisestä tulee osa yhteiskuntaa. Pelkästään rankaisemalla ei osallisuutta synny.

E erityisen tärkeäksi teoksen artikkeleissa nousee kommunikaatio ja kohtaaminen. Monet kertovat kokeistaan vaikeuksista kommunikaatiossa ja kohtaamisessa. Toisaalta onnistunut kommunikaatio ja kuulluksi tuleminen tunne nousevat jopa ratkaisevan tärkeiksi tekijöiksi rikoksista irrottautumisessa.

Tuoreiden tutkimusten pohjalta Suomessakin jopa merkittävästi yli puolella vangeista on merkittäviä pulmia kielellisessä kommunikaatiossa. Kuntoutusta siihen on saatavilla vähän tai ei lainkaan. Perustaitovalmennuksiakin tarjotaan vankiloissa lähinnä satunnaisella projektirahoituksella, joskin tänä vuonna käynnistyy pilotti toiminnan vakiinnuttamisesta. Kuitenkin ilmaisullinen tekeminen esimerkiksi luovien menetelmien kautta on sekä koettu että selvitysten mukaan aidosti poikkeuksellisen vaikuttavaa vankilassa ja vapautuvien

parissa. Monelle vangille on hyvin voimakas tunnekokemus kokea tulleensa kuulluksi, nähdyksi ja arvostetuksi omana itsenään. Kelvata, olla osa, olla merkityksellinen.

Hyvin merkittävään asemaan nousee myös rajojen asettaminen ja niistä kiinni pitäminen. Rajat ja selkeät, johdonmukaiset sanktiot niiden rikkomisesta koetaan turvallisuutta lisäävänä tekijänä. Rajojen ja sanktioiden asettaminen luo väistämättä valta-asetelman. Tässä sääntöjen ja sanktioiden johdonmukaisuus, yhteinen kommunikointi ja myös valvominen mahdollistavat turvallisen ympäristön syntyminen. Vastaavasti rajojen vennyttämisen salliminen, epäjohdonmukaisuus sanktioiden asettamisessa tai kommunikoimatta jättäminen luo turvattomuutta ja voi johtaa kapinaan, tietoiseen rajojen koetteluun ja hallitsemattomiin konfliktitilanteisiin, jossa purkautuu koettu valta-asetelman vinoutuminen tai vääristyminen.

Onnistuneen yhteiskuntaan palaamisen tueksi on luotu ohjelmia. Artikkelien mukaan sen paremmin tutkimustieto kuin kokemuksetkaan eivät näyttäisi osoittavan, että tämä työ olisi ainakaan kaikissa tapauksissa erityisen vaikuttavaa. Sen sijaan yksilöllisen kohtaamisen ja tuen merkitys korostuu. Vangit ovat Suomessakin tutkimusten mukaan köyhin, sairain ja vähiten koulutettu ihmisryhmä. Onkin hätkähdyttävää, miten harvalla vangilla on siviilissä yhteys sosiaalityöhön. Samaan aikaan kun sosiaalityöntekijät eri puolilla Suomea kertovat mahdollottomasta työtaakasta nykyisen asiakaskuntansa kanssa, jää yli puolet hyvin vahvaa tukea tarvitsevista kokonaan tuen ulkopuolelle. Niistäkin jotka ovat tuen piirissä monet kokevat, että tuki jää byrokraattiseksi asioiden kirjaamiseksi ilman halua tai kykyä kohdata tai nähdä ihminen.

Valta-aseman vääristymiseen törmätään varsinkin silloin, kun rikoksista irrottautumisen toimenpiteisiin osallistuminen asetetaan tai annetaan ymmärtää ehdoksi etuisuuksiin tai parempiin olosuhteisiin suorittaa rangaistusta. Tällöin motivaatiot helposti sekoittuvat, ja tehty työ valuu merkittävilta osin hukkaan myös niiden osalta, jotka haluaisivat aidosti omasta tahdostaan tehdä omaa muutosprosessiaan. Välillä teemme

hyvää tarkoittamalla asiat todella vaikeiksi kaikille. Asiantuntijat korostavatkin muun muassa työntekijöiden koulutuksen sekä yksilöllisen asiakasvalinnan tekemistä keskeisinä onnistumisen avaintekijöinä.

Tuntuu silti lohdulliselta, miten pienet asiat nousevat kerta toisensa jälkeen hyvin merkityksellisiksi rikostaustaisten kerratessa asioita, jotka tukivat juuri heidän onnistumistaan rikoksista ja päihteistä irrottautumisessa. Lähes jokaisen tarinassa toistuu kertomus siitä, miten yksittäiset ihmiset ovat nähneet heidät ihmisinä, arvostaneet tai vähintään hyväksyneet heidät sellaisina kuin he ovat, ja halunneet keskustella heidän kanssaan juuri heidän oman elämän lähtökohdista käsin. Arvostavan, yhdenvertaisen kommunikaation merkitys korostuu valtavasti. Onkin tärkeää varmistaa, että rikostaustaisia kohtaavalla henkilöstöllä on vahva kommunikaatio-osaaminen ja myös ymmärrystä erilaisista kommunikaatioon vaikuttavista tekijöistä kuten neuroerityisyydestä. Onnistuneen kommunikaation edellytysten varmistamisen tuleekin olla keskiössä rikostaustaisten parissa työskentelevien koulutuksessa.

Viimeiseksi: Teoksen artikkelit korostavat myös sitä, että tukea on saatavilla, kun on oikea aika. Moni rikostaustainen nostaa esiin, että tuki on ollut merkityksellistä ja aidosti auttanut eteenpäin. Ajankohdan, oman motivaation ja eri olosuhdetekijöiden on kuitenkin täytynyt osua kohdalleen, jotta sitä tukea on ollut valmis ottamaan vastaan. Moni pohtii jälkikäteen, että oma polku olisi ollut paljon helpompi, jos sitä tukea olisi ymmärtänyt tai ollut valmis ottamaan vastaan aiemmin. Monet seikat vaikuttavat luonnollisesti siihen, milloin yksittäinen henkilö pystyy hyödyntämään tarjottuja tukimuotoja oman elämänsä kysymysten parissa. On kuitenkin todella tärkeä tietää, että tukea on aidosti tarjolla ja että monet ihmiset ennen minua ovat kokeneet sen hyödylliseksi omalla polullaan.

AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

KAKKUKIRJA KERTOO ERILAISISTA rikosseuraamuksista ja niiden suorittamisesta käytännönläheisellä tasolla. Teoksen kirjoittajat ovat kokemusasiantuntijoita, vankeja sekä vankien parissa työskenteleviä ammattilaisia ja tutkijoita.

TEOS SISÄLTÄÄ JOUKON RESEPTEJÄ hyvään lusimiseen ja tarjoaa vertaistukea henkilöille, jotka ovat omalla matkallaan kakkujen talossa. Samalla teos luo inhimillisiä ja osin kriittisiäkin silmäyksiä rikosseuraamusjärjestelmään sen toimeenpanon kohteena olevien ihmisten näkökulmasta. Miten asiat ovat leikkisästi sanottuna Suomen suurimmassa päihdekuntoutuslaitoksessa? Mitkä asiat toimivat? Mitä voisimme tehdä paremmin? Onko järjestelmässä ihmisen kokoinen, inhimillinen paikka ihmiselle? Ja onko kakun saaminen todella ihmisen oma valinta, ja jos on, mitä se kertoo meistä ja yhteiskunnastamme?

TEOKSEN OVAT TOIMITTANEET Laurean rikosseuraamusalan lehtori Janika Lindström sekä Silta-Valmennusyhdistyksen ja Valo-Valmennusyhdistyksen toimitusjohtaja Kimmo Kumlander. Laurea, Silta-Valmennusyhdistys ja Valo-Valmennusyhdistys kehittävät kokemusasiantuntijoiden koulutusta ja asemaa pitkäjänteisesti Suomessa ja kansainvälisesti.